

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1899—1900.

*Vergadering van Donderdag 23 November 1899, des avonds te
8 uur in den foyer van Muis Sacrum te Arnhem.*

Voorzitter: Kolonel PLANTENGA.

De Vergadering openende, heet de Voorzitter de aanwezigen welkom en noodigt hij hen uit over te gaan tot de ballotage der voorgestelde leden. Hij verzoekt de heeren Hoogkamer en Van Hoogstraten met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden zijn toegelaten de heeren:

N. J. Kooiman, 1e Luitenant der Infanterie te 's-Gravenhage; F. W. P. Clignett en P. A. J. Van Tienhoven, beiden 2e Luitenants der Infanterie te Haarlem, en A. Kaptein, 2e Luitenant der Infanterie te Leiden.

De VOORZITTER dankt de leden van het stembureau voor de verleende hulp.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer A. A. J. Quanjor, dirigeerend Officier van Gezondheid 3e klasse, die tot onderwerp heeft gekozen:

**Een en ander over de Conventie van Genève en
de verpleging van gewonden en zieken
in tijd van oorlog.**

De heer QUANJER.

Mijne Heeren!

Het lot van de gewonden heeft in nagenoeg alle oorlogen veel te wenschen overgelaten. Staat mij toe, u dit met enkele voorbeelden te bewijzen.

Toen de Franschen en Engelschen in Augustus 1854 de haven van Varna verlieten, en de Zwarte Zee overstaken, met bestemming naar de Krim, lieten zij nagenoeg al hun geneeskundig materieel achter. De Engelschen namen zelfs geen enkel vervoermiddel voor hunne gewonden mede. Na den slag aan de Alma hadden zij dan ook voor 1600 gewonden niet meer dan zes boerenwagens. Geen wonder, dat het volle drie dagen duurde, vóórdat men hen onder dak had, en dat men daartoe hulp moest vragen bij de vloot en bij de Franschen! Veldhospitalen waren bij deze troepen niet aanwezig; vervoerbaar of niet, men werd om zoo te zeggen op het slagveld op een muilzeel of een wagen geladen, uren ver naar de kust gebracht, en dan, in koopvaardijschepen gepakt, naar Konstantinopel of Skutari vervoerd. Eerst hier kon van eenige ernstige behandeling sprake zijn.

Ik haast mij, hieraan toe te voegen, dat ten minste de Engelschen later den toestand wisten te verbeteren, en dat met behulp van vrouwen als Florence Nightingale en Miss Stanley, in den loop van den oorlog een stand van zaken ontstond, die bevredigend mag genoemd worden.

En hoe stond het bij de Russen? De toestand te Simferopol, het centrum voor den Russischen geneeskundigen dienst, was zóó treurig, dat men eene commissie van onderzoek benoemde. Het bedroevend resultaat, waartoe deze Commissie kwam, was: geheel ontbreken van eenige boekhouding, slecht gereedmaken van geneesmiddelen, slechte voeding en verpleging van de zieken, gewetenloosheid van de beamtten, zorgeloosheid van de chefs bij de contróle van het hospitaalbeheer, enz. 1)

1) Dr. P. Myrdacz. Sanitäts-Geschichte des Krimkrieges 1854—1856. Wien. Josef Saffar. 1866.

Zal ik u de jammeren van Solferino herhalen? Nooit vond misschien een vlugschrift meer lezers, dan het eenvoudig verhaal van Henri Dunant, een verhaal, waarvan men zeide, dat het eene rilling deed gaan door geheel Europa! En nooit is volmondiger erkend, hoezeer de zorg voor den gewonden soldaat tot nog toe te wenschen had overgelaten, dan door de ondertekening van de Conventie van Genève en de oprichting van de Vereeniging »het Roode Kruis”, beiden geboren onder den indruk van Dunant's »Souvenir de Solferino.”

De Deensche oorlog van 1864 stelde aan staten, zoo machtig als Oostenrijk en Pruisen, slechts bescheiden eischen. Toch schoot men te kort, vooral van Oostenrijksche zijde. Om maar iets te nocmen, waren de veldhospitalen altijd veel te ver naar achteren en moesten dus de verbandplaatsen tevens als veldhospitaal dienst doen. Maar dientengevolge konden de verbandplaats-afdeelingen de beweging van de troepen niet volgen, en kwamen regelmatig 24 uren te laat op het terrein. Zij stonden te Rendsburg, toen zij bij Oberselk-Jagel noodig waren, — te Flensburg, toen de slag bij Översee plaats had, te Kolding, gedurende het gevecht bij Veile. 1)

In den Amerikaanschen secessie-oorlog ontmoeten wij geheel andere toestanden. En de oudere leden van deze Vereeniging herinner ik aan eene voordracht, in de vergadering van 25 October 1867 gehouden door Dr. Gori, waarin met den grootsten lof over de regeling van den geneeskundigen dienst in dezen oorlog gesproken wordt. Vooral de materiele hulp was schitterend, dank zij de groote draagkracht en de ongekende vrijgevigheid der Amerikanen, en dank hun practischen zin! Maar, nog daargelaten, dat in dezen oorlog het zwaartepunt van den geneeskundigen dienst op de schouders van de burgerij was gelegd, behoef ik aan eene Vergadering, zoo bevoegd als deze, niet te herinneren aan het eigenaardig karakter van dezen oorlog. Ik meen, aan het karakter van stabiliteit, dat het zwaarste gedeelte van den geneeskundigen dienst, dien in

1) Dr. P. Myrdacz. Sanitäts-geschichte der Feldzüge 1864 und 1866 in Dänemark, Böhmen und Italien. Wien. Josef Safar. 1897.

eerste linie, zooveel gemakkelijker maakt. »Dagenlange gevechten werden geleverd, zonder dat het tot eene beslissing kwam. Alle krachten samen te vatten, om door de vijandelijke linie op het geschikte oogenblik heen te breken, door juiste disposities den tegenstander van meer dan ééne zijde te gelijk aan te grijpen, reserven ter beschikking te houden; van al zulke zaken hadden de aanvoorders geen denkbeeld, men beproefden zij het eens, dan mislukte de poging. Nog minder verstonden zij, door hardnekkige vervolging van een voordeel partij te trekken. Stootte men op een tegenstander, dan losten zich weldra de regimenten in mijlenlange tirailleurliniën op, waarbij eene éénhoofdige leiding ontbrak. Men schoot eenvoudig den tegenstander zooveel menschen weg, als mogelijk was. Daarom kostten de veldslagen zulke vreeselijke offers en brachten geen beslissing; daarom sleepte zich de oorlog, een ontzettend moorden, vier jaren lang voort.” 1)

Men vergete daarenboven niet, dat een rondtasten gedurende twee jaren noodig was, vóórdat met het optreden van William Hammond de geneeskundige dienst aan de gestelde eischen beantwoordde.

Uit den oorlog van 1866 een enkel voorbeeld, het gevecht bij Skalitz op 28 Juni: »Een Pruisisch korps-lazarct, dat uit Nachod ter hulp snelt, vindt het stadje geheel in eene legerplaats van verwonden veranderd. Alle huizen, schuren, stallen, pleinen waren met verwonden overvuld, de hulpbehoevenden stelden bij duizenden. Het was onmogelijk, *met de beschikbare negen artsen en dertig hospitaal-soldaten*, voldoende hulp te bieden. Gelukkig werd genoeg stroo gevonden, om voor elken gewonde een redelijk leger te bereiden. Moeilijker was het al, om het algemeen smeeken om water te verhooren, en nog minder was men in staat, allen hongerigen voedsel te verschaffen. De levensmiddelen in de stad waren door de troepen reeds verbruikt, de inwoners meerendeels gevlucht. Al het personeel, de artsen niet uitgezonderd, werd zoo geheel bezig gehouden door de zorg voor de meest primitieve behoeften

1) Held und Corvin. Weltgeschichte VIII. blz. 462.

»der gewonden, dat van *geneeskundigen* arbeid geen sprake »kon zijn.

»Gebrek aan vervoermiddelen maakte in de eerste dagen »verbetering in den toestand onmogelijk. Slechts enkele ver- »wonden vonden gelegenheid, met toevallig voorbijkomende »wagens zich zelve te evacueeren. De toestand werd eerst »beter, toen op den *vierden* dag na het gevecht de Johannietter- »ridders met levensmiddelen en lakenis, personeel en wagens »kwamen. Eerst nu kon bijv. aan de uitvoering van belang- »rijke operaties gedacht worden." 1)

Na den oorlog van 1870 kon, ten minste van Duitsche zijde, de geneeskundige dienst met zekere tevredenheid op zijn arbeid terugzien. Als bewijs van de voldoendheid der hulp wordt altijd opgegeven, dat 24 uren na een slag alle gewonden van het slagveld waren opgenomen. Toch blijft 24 uren gewond aan allerlei gevaren en ontberingen blootgesteld te zijn, nog een lange tijd. Ook was hier nog niet alles volmaakt. Nog daargelaten, dat het Deutsche legerbestuur genoodzaakt was, in strijd met zijne beginselen, vrijwillige ziekenverplegers op het slagveld toe te laten, werd, vooral in het begin van den oorlog nog ellende genoeg geleden. Na Weissenburg bijv. bleven 400 à 500 gewonden 24 uren lang zonder eenige hulp: De Pruisische veldhospitalen waren met het leger vooruitgerukt, en de reserve-hospitalen nog niet aangekomen; een Beiersch lazaret, dat in de nabijheid stond, had geen orders, en bleef werkeloos.

Een ooggetuige (Dr. Doermer) verhaalt, dat na Spiecheren de verwonden grootendeels onverbonden en ongelaafd, op ladderwagens geladen en vervoerd werden, en dat het overal aan artsen ontbrak. 2)

Maar deze tekortkomingen zijn van geen beteekenis, verge-

1) Dr. F. Löffler. *Das Preussische Militär-Sanitätswesen und seine Reform nach der Kriegserfahrung von 1866*. Berlin. Hirschwald, 1869. II Theil blz. 38.

2) Dat het spoorwegvervoer der gewonden vóór Sedan nagenoeg alles te wenschen overliet, blijkt o. a. uit het „Bericht des Central-Comités der Deutschen Vereine, pag. 44. Berlin. J. F. Starcke. 1872.

leken hij hetgeen de oorlog van 1877/78 te aanschouwen gaf. De eerste slag bij Plewna gaf ruim 1600 gewonden. De verbandplaats-afdeelingen en de ziekendragers kwamen aan, toen het gevecht geëindigd was; zij waren sedert 5 dagen te Nicopolis vastgehouden. En dat, terwijl het vermoorden van alle gewonden door de Turken tot de grootste waarschijnlijkheden behoorde! De behandeling in de opgerichte verbandplaats, die drie dagen werk had, om zijn arbeid te volbrengen, was zoodanig, dat tal van lichtergewonden er de voorkeur aan gaven, zich naar Nicopolis verder te sleepen. Het hooge doodencijfer: 1200 tegen 1600 gewonden, wettigt het vermoeden, dat Turksche moordlust hier aan de onvolkomenheid van den Russischen geneeskundigen dienst de hand heeft gereikt.

Van een geordenden *Turkschen* geneeskundigen dienst was in dezen oorlog geen sprake. En dat in dit opzicht de tijd geen raad heeft gebracht, blijkt uit de berichten omtrent den Grieksch-Turkschen oorlog van 1897. Laat ik een oogenblik het woord geven aan Hans Daae, die als Noorweegsch officier van gezondheid den veldtocht medemaakte in den staf van Edhem-Pacha. »Mijne pen aarzelt», zoo zegt Daae, »om het verhaal neer te schrijven van »het verschrikkelijk vervoer (van gewonden), dat wij ontmoet hebben, en dat mij nimmer uit het geheugen zal gaan. Ik ben overtuigd, dat de geheele beschaafde wereld het zou nitschreeuwen »van verontwaardiging bij eene gedetailleerde beschrijving van »deze ellende; ik ben zeker, dat men eischen zou, deze arme »verminkte Turken ter hulp te komen, en dat wij zelven van »wroeging zouden verteren, omdat wij niet ons best hadden »gedaan om hen te helpen, toen het noodig was.

»Op een ladderwagen waren de gewonden op elkaar gestapeld. »Zij waren in het voertuig geworpen, zooals zij op het slagveld »gevonden waren, zonder eenig verband op hunne wonden of »verbrijzelde ledematen. Zij moesten blijven in de houding, »waarin zij in het voertuig waren geladen. De uitputting, de »pijn, de dorst hadden hen ongevoelig gemaakt. De ongelukkigen, die op den bodem lagen, moesten het gewicht dragen »van de lichamen, die op hen geworpen waren. Tusschen de »laddersporten zag men hier en daar eene hand of een gelaat,

dat bowees, dat er mannen onder in den wagen lagen." 1)

Zal ik ook nog den Cubaanschen oorlog aanhalen? Hoe 16000 man het kamp van Tampa verlieten en bij Baiquiri debarkcerden, zonder ambulance? Hoe het later gezonden materieel naar Tampa terugkwam, zonder uitgepakt te zijn? Hoe het grootste gebrek bestond aan voertuigen? Hoe op het schip Seneca 100 lijders naar New-York werden geëvacueerd, terwijl alles, zelfs water en ijs, ontbrak? Hoe de wonden werden uitgewasschen met zee-water, en verbonden met hemden, door de passagiers aangeboden? 2)

De geschiedenis van dezen oorlog is nog niet geschreven, maar alles doet vermoeden, dat zij niet in tegenspraak zal komen met mijne stelling: de geneeskundige dienst bleef meestal beneden zijne taak.

Zulke toestanden brengen als van zelf tot het bieden van hulp door niet-militairen. Zoo lezen wij in »het Roode Kruis" van Bosscha, dat in 1799, toen Noord-Holland door de landing der Engelschen en Russen plotseling tot een moorddadig oorlogstooneel geworden was, — dat toen binnen Leiden alleen 4000 zwaargewonden bijeen waren. Door de vereenigde pogingen van autoriteit en ingezetenen vonden niet alleen de lijders tijdige hulp, maar ook is het gelukt, het gevreesde hospitaalversterf te voorkomen.

In 1815 hetzelfde. Van de slagvelden van Ligny, Quatre-Bras en Waterloo werden de gekwetsten naar Brussel gebracht, en de Brusselaren zelve hielpen ze naar hunne woningen dragen, onverschillig of het Franschen of Engelschen of Duitschers, of landgenooten waren. 27000 gekwetsten vulden al de openbare gebouwen tot in de portalen en gangen, en geen woonhuis, waar plaats voor een lijder was, of men vond er vrijwillige verpleging onder het dagelijksch toezicht van een militair geneesheer.

1) Hans Daac Notes et impressions de la guerre turco-grecque en 1897. Christiania. Imprimerie Centrale. 1899.

2) Dr. L'Homme. La guerre Hispano-Américaine. Bulletin Médical 1899. n°. 9.

Maar aan deze »spontane» wijze van helpen kleefden groote gebreken. Ik behoef mijn citaat slechts te vervolgen, om u op een van deze opmerkzaam te maken. Het wijst ons op Antwerpen in dienzelfden bangen tijd. Daarheen waren te water ook gekwetsten vervoerd; maar zij konden daar niet ontscheept worden, omdat in de plaatsen voor hunne opneming aangewezen, niets voorhanden was, zelfs geen stroo, om de ongelukkigen op neer te leggen. Naar Brussel waren aller oogen gericht, alle giften heengestroomd, en daar was aan alles eene doelmatige richting gegeven. Had te Antwerpen een permanent Comité vooruit kunnen zorgen, met zou het ons niet nu nog te lezen geven, hoe de smetlucht der gekwetsten van Waterloo op een verren afstand van de kaai aan het arsenaal van Antwerpen werd waargenomen, toen zij daar opeengepakt moesten blijven liggen in de vaartuigen, waarmede zij waren aangebracht!

Het is de onsterfelijke verdienste van Henri Dunant, het aanzijn te hebben gegeven aan eene instelling, die deze en soortgelijke bezwaren van de »spontane» hulp tracht op te heffen. Deze instelling thans algemeen bekend onder den naam van »het Roode Kruis» is eene internationale vereeniging, over de geheele wereld verspreid, die zich ten doel stelt, in tijd van oorlog persoonlijke en stoffelijke hulp te bieden; eene vereeniging, die ook in vreedstijd blijft bestaan, en dien tijd gebruikt, om zich voor hare oorlogstaak voor te bereiden. Aan het hoofd staat een internationaal Comité, te Genève gevestigd; in elk rijk is een hoofdcomité belast met de leiding der zaken, en in tijd van oorlog behoeven geene regelingen meer getroffen, geene wegen meer gezocht te worden; alleen wordt uitvoering gegeven aan alles, wat in vreedstijd zorgvuldig is voorbereid. Althans, dat was het ideaal, dat den stichter voor den geest stond.

Maar nog meer. Daarenboven heeft Dunant de *Conventie van Genève* weten te scheppen, eene acte van volkenrecht, die voor altijd uitmaakte, dat de gewonde recht heeft op alle zorgen, die maar eenigszins kunnen worden toegestaan, en die daarom onzijdigheid waarborgt aan allen en alles, wat voor de verpleging van de gewonden noodig is.

Het denkbeeld der zoog. neutraliteit is evenmin nieuw als dat van de vrijwillige hulp. Wilde ik er de geschiedenis van schrijven, ik zou u 291 verdragen kunnen mededeelen, die van 1581 tot 1864 gesloten zijn, en over deze zaak handelen. Alleen Holland zou daaronder 37 maal vertegenwoordigd wezen. De Conventie van Brandenburg van 7 September 1759 is beroemd geworden. 1) Zelfs lieten zich in de vorige eeuw reeds stemmen hooren ten gunste van *internationale* overeenkomsten. 2)

1) Korte inhoud van de Conventie van Brandenburg:

Art. 23. . . . Les aumôniers, ministres, . . . médecins, chirurgiens, apothicaires, directeurs et autres officiers servant dans les hôpitaux de l'armée . . . ne seront point sujets à être faits prisonnier de guerre et seront renvoyés le plus tôt possible.

Art. 27. Qu'on prendra soin des blessés de part et d'autre, qu'on payera les médicaments et leur nourriture; que les frais seront restitués de part et d'autre; qu'il sera permis de leur envoyer des chirurgiens et leurs domestiques avec des passeports des généraux; qu'au surplus ceux qui auront été faits prisonniers, aussi bien que ceux qui ne le seraient pas, seront renvoyés sous la protection et sauvegarde des Généraux, avec liberté d'être transportés par eau ou par terre, suivant la plus grande commodité et convenance de lieux où l'on sera, et par le plus court chemin; à condition toutefois, que ceux qui auront été faits prisonniers ne serviront pas qu'ils ne soient échangés ou rançonnés.

Art. 28. Que les malades de part et d'autre ne seront point faits prisonniers; qu'ils pourront rester en sûreté dans les hôpitaux, où il sera libre à chacune des parties belligérantes et auxiliaires, de leur laisser une garde, laquelle ainsi que les malades, seront renvoyés sous des passe-ports respectifs des Généraux, par le plus court chemin, et sans pouvoir être troublés ni arrêtés. Il en sera de même des . . . aumôniers, médecins, chirurgiens, apothicaires, garçons infirmiers, servants ou autres personnes propres pour le service des malades, lesquels ne pourront être faits prisonniers et seront pareillement renvoyés.

2) Zoo willen o. a. reeds de Chamousset, Intendant generaal der Fransche hospitalen, in 1761, Schmucker, Pruisisch geneesheer in 1776. Peirilhé, Professor in de Scheikunde te Parijs in 1780, Dr. Faust te Bückeburg in 1805—1813, de neutraliteit door eene Conventie gewaarborgd zien. De gedachte van een internationaal verdrag schijnt het eerst geuit door den Pruisischen Officier van gezondheid Wasserfuhr in 1820: „Sollte man die erste aller menschlichen Pflichten—Mittheiden mit dem verwundeten, hilflosen Bruder—sollte man diese nicht zu einem Völkerrechte erheben wollen?“ Ongeveer ter zelfder tijd als Dunant behandelde Dr. Palasciano (Italië), en Arrault (Frankrijk) hetzelfde onderwerp. Zie: Dr. C. Lüder: die Genter Convention. Erlangen 1873.

En ook de Amerikaansche krijgsartikelen van 1863 waren een stap in de goede richting. 1)

Hoe het zij, zeker is, dat het bezoek van Dunant aan de Italiaansche slagvelden van 1859, en zijn "Souvenir de Solferino," de onmiddellijke oorzaken waren van den nieuwen toestand. Wie thans het eenvoudig verhaal van Dunant herleest, zal zich niet verbazen over het feit, dat het een ongeëvenaard succes had, dat het vrouwen deed flauw vallen, dat het in nagenoeg alle talen van Europa vertaald werd. 2) Het bevat aangrijpends

1) Uit de Amerikaansche krijgsartikelen (Lieber 1863):

49. A prisoner of war is a public enemy armed or attached to the hostile army for active aid, who has fallen in the hands of the captor, either fighting or wounded, on the field or in the hospital, by individual surrender or by capitulation.

All soldiers, of whatever species of arms; all men who belong to the rising en masse of the hostile country; all those, who are attached to the army for its efficiency, and promote directly the object of the war, except such as are hereinafter provided for; all disabled men or officers on the field or elsewhere, if captured, all enemies who have thrown away their arms and ask for quarter, are prisoners of war, and as such exposed to the inconveniences as well as entitled to the privileges of a prisoner of war.

53. The enemy's chaplains, officers of the medical staff, apothecaries, hospital-nurses and servants, if they fall into the hands of the American army, are not prisoners of war, unless the commander has reasons to retain them. In this latter case, or if, at their own desire, they are allowed to remain with their captured companions, they are treated as prisoners of war, and may be exchanged if the commander sees fit.

79. Every captured wounded enemy shall be medically treated, according to the ability of the medical staff.

105. Exchanges of prisoners take place—number for number—rank for rank—wounded for wounded—with added condition for added condition—such for instance as not to serve, for a certain period.

115. It is customary to designate by certain flags (usually yellow) the hospitals in places which are shelled, so that the besieging enemy may avoid firing on them. The same has been done in battles, when hospitals are situated within the field of the engagement.

116. Honorable belligerents often request that the hospitals within the territory of the enemy may be designated, so that they may be spared.

An honorable belligerent allows himself to be guided by flags or signals of protection as much as the contingencies and the necessities of the fight will permit.

2) Het eerst in het Hollandsch, en wel door den officier van gezondheid Basting. De groote verdiensten van Basting ten opzichte van Dunants-

genoeg, om een diepen indruk te maken op het licht bewogen gemoed der menigte. Maar het verklaart niet de blijvende gevolgen. Dat als eerste resultaat de Maatschappij tot Nut van het Algemeen te Genève, met mannen van de daad als Moynier en Appia aan het hoofd, haren machtigen steun aanbood, was reeds veel. Maar de groote kracht ging van Durant zelve uit. Hij had machtige vrienden, of wist ze zich te maken. De bekende physioloog du Bois-Reymond te Berlijn leidde zijn geschrift bij de koninklijke familie in, en wist den koning, den kroonprins, maar vooral koningin Augusta met geestdrift voor de zaak te vervullen. Helena Pawlowna van Rusland, die in den Krimoorlog aan het hoofd van 200 vrouwen hare landgenooten was ter hulp gesnel, noodigde Durant tot een bezoek uit, en beloofde hem hare voorspraak bij keizer Alexander. De Pruisische Minister van Oorlog von Roon werd voor de zaak gewonnen. De graaf zu Eulenburg noodigde hem op een feestmaal. De kroonprins van Pruisen vroeg hem te dejeuneeren. Hij verkreeg audiënties bij Napoleon III, bij Johan van Saksen, bij Aartshertog Reinier van Oostenrijk; — kortom, wat slechts enkelen durfden hopen, gebeurde: De Zwitsersche particulier, reizende van hof tot hof, van vergadering naar vergadering, wist het zoo ver te brengen, dat te Genève, op uitnoodiging van den Zwitserschen Bondsraad, een diplomatiek congres bijeenkwam, dat op den 22en Augustus 1864 de Conventie van Genève tot stand bracht.

Deze Conventie werd in 1868 herzien. De oorlog van 1866 had gelegenheid genoeg gegeven, zoowel om de groote voordeelen aan het licht te brengen, als om op bezwaren te wijzen. Eenige vergaderingen van deskundigen, in 1867 te Berlijn, te Würzburg en te Parijs gehouden, moesten om zoo te zeggen als voorbereiding voor deze herziening dienen, die weder te Genève plaats vond. Het resultaat van dit tweede congres kreeg

stichting zijn door het Nederlandsche Roode Kruis gehuldigd door de plaatsing van een gedenkteeken op zijn graf „als eene hulde van het Nederlandsche Roode Kruis aan den bevorderaar der Conventie van Genève.” (Handelingen der Nederlandsche Vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden, in tijd van oorlog. II. pag. 302).

niet den vorm van eene nieuwe conventie, maar dien van *additioneele artikelen*, terwijl er afzonderlijke bepalingen gemaakt werden met betrekking tot den zecoorlog. De besluiten van dit tweede Congres hebben geen blijvende gevolgen gehad. Wel heeft men zich bijv. in 1870 wederzijds verbonden, om zich aan de besluiten van 1868 te houden, maar door verschillende groote mogendheden is het nieuwe verdrag nooit onderteekend. Bij Koninklijk Besluit van 14 Maart 1894 is ook voor Nederland aan de geldigheid der besluiten een einde gemaakt.

In 1874 trad de Conventie eene nieuwe phase in. Op uitnoodiging van Ruslands Keizer kwam in dat jaar te Brussel eene conferentie tot stand, met het doel, om eenige hoofdstukken van het oorlogsrecht aan een onderzoek te onderwerpen. Ook de Conventie kwam daarbij ter sprake; maar ten slotte werd toch van voor te stellen wijzigingen afgezien.

Verder herinner ik aan het z.g. Manuel d'Oxford; n.l. de artikelen aldaar aangenomen in 1880, door het Institut de droit international.

In 1892 daagde te Rome het Internationaal Congres van het »Roode Kruis»; en deze vergadering wist het Italiaansche Hoofd-Comité te bewegen, eene poging te doen tot eene nieuwe herziening van de Couventie van 1864. En werkelijk, het Italiaansche gouvernement bleek geneigd, stappen te doen bij den Zwitserschen Bondsraad, om eene herziening aanhangig te maken. Eene groep Zwitsersche officieren van gezondheid, met den kolonel A. Ziegler 1) aan het hoofd, stelde een nieuw project samen. Het historisch verleden van Zwitserland bracht er den Bondsraad gemakkelijk toe, om de mogendheden te polsen omtrent de opportuiniteit van eene herziening, en om een programma op te maken van de vragen, die aan het oordeel van een toekomstig congres behoorden onderworpen te worden. Als gevolg van de publicatie van dit programma is in 1898 het zoogen. projet *Moynier* ontstaan, zoo genoemd naar den voorsteller, den Voorzitter van het Internationaal

1) Sedert overleden.

Comité van het Roode Kruis, den man, die na Dunant het belangrijkste aandeel heeft gehad aan het ontstaan en de ontwikkeling der Conventie, en die geacht kan worden, meer dan iemand anders bevoegd te zijn, om een oordeel in dezen te geven.

Misschien in verband met deze maatregelen, en met het recht, dat Zwitserland traditioneel heeft verkregen, om als Centraal-orgaan van de internationale philanthropie op te treden, heeft de Vredes-Conferentie in den Haag zich bepaald tot het formuleeren van nieuwe bepalingen voor den zee-oorlog, en tot het uiten van den wensch, dat de Zwitsersche Regeering eene herziening van de Conventie zou willen bevorderen. 1)

Er bestaat alle hoop, dat deze wensch der Vredes-Conferentie eertlang in vervulling zal komen, en dat te Genève eene derde diplomatieke conferentie zal dagen, die ons eene nieuwe conventie schenkt. Dit vooruitzicht gaf mij den moed, voor enkele punten van het verdrag van 1864 uwe aandacht te vragen, op gevaar af, van slechts weinig nieuwe gezichtspunten te kunnen openen.

De Conventie van Genève beoogt in de eerste plaats de zorg voor de gewonden. »Zij zullen worden opgenomen en verpleegd, zonder onderscheid van nationaliteit», zegt art. 6. Eene zaak, die van zelve spreekt, zou men meenen. Toch, om te zwijgen van de wandaden van Turco's en van tot het uiterste verhitte Franschen in 1870, en van de Turken in 1878, er zijn nog feiten over, die in dit opzicht te denken geven. Wij lezen bijv. in de bekende dépêche van Bismarck de volgende verklaring van den Zwitserschen geneesheer Burkhard: »De Conventie van Genève is in de gevechten in de bosschen van Orléans meermalen geschonden. Ik zag den 30 November een Fransch officier van gezondheid, van wien niet alleen Fransche gevangenen beweerden, maar die het zelf openlijk toegaf, dat hij met zijn revolver vele Pruisische gevangenen had neergeschoten.» En slaan wij Moynier op, in zijne Convention pendant la guerre franco-allemande: »Ik heb verscheidene daden van wreedheid verzameld, die den oorlogvoerenden tot onderwerp

1) Een overzicht van eenige voorgestelde wijzigingen: zie Bijlagen.

»van wederzijdsche verwijten hebben gediend. Hier zijn het »patrouilles, beschuldigd van de verwonden, die zij ontmoetten, »te hebben vermoord, of hospitaalsoldaten, die uit berekening »en door gebrek aan zorg, den dood verhaastten van de mannen, »die hun zijn toevertrouwd, om zich hunne eigendommen te »kunnen toeëigenen. Of wel, het zijn gewonden, die men brutaal »weg van hun leger sleet en naakt op de straat werpt, als »men niet zoo ver gaat, om ze in hun bed met de bajonet te »doorsteken." 1) Maar genoeg! De laatste oorlog der Engelschen in Egypte bewijst immers zonneklaar, dat ook thans nog de aanbeveling niet overbodig is!

Wat is nu het verder lot der vijandelijke gewonden? 1°. *Kunnen zij terstond aan de vijandelijke voorposten worden overgegeven, wanneer de omstandigheden dit toelaten en behoudens de toestemming der beide partijen.* Terecht merkt de bekende Lüder op, dat, om toe te laten, dat iets geschiedt, als het kan, en iedereen het goed vindt, dat daartoe geen wetsartikel noodig is. Daarboven is de bepaling nooit in toepassing gebracht.

2°. *Zullen zij, die na hunne genezing ongeschikt voor den dienst zullen bevonden worden, naar hun land worden teruggezonden.* Deze bepaling heeft nooit tot bezwaren aanleiding gegeven.

Geheel anders staat het echter met de lichtverwonden. De Conventie staat toe, 3°. *dat deze teruggezonden kunnen worden, op voorwaarde, dat zij gedurende den oorlog de wapenen niet meer opvatten.* In de additioneele artikelen heeft men dit *kunnen* in *zullen* veranderd. In den aanvang van den Fransch-Duitschen oorlog heeft Duitschland korten tijd beproefd, zich aan deze bepaling te houden; maar toen de mare ging, dat op eerewoord ontslagen officieren (o. a. de generaals Ducrot, Barras, Cambriël), weer in het leger waren getreden, heeft men er zich verder niet aan gestoord.

Men neemt gewoonlijk aan, bij de tegenwoordige vuurwapenen, dat 20% van alle verwonden na 4 tot 8 weken weer in staat zijn, dienst te doen. In den oorlog van '70 zijn ruim 17000 Deutsche gewonden genezen naar het mobiele leger terugge-

1) Lüder I. c.

zonden, en een groot aantal deden in het immobiele leger dienst, en droegen zoo indirect bij tot versterking der strijdkrachten. En mag men von Bloch gelooven, dan zal de lange duur van een toekomstigen oorlog het aantal herstelde gewonden nog grooter maken.

Daarenboven, nog daargelaten dat de gewonden *zelven* niet bevoegd zijn, de verlangde verklaring af te leggen, is het in 1870 genoegzaam gebleken, dat de waarborgen voor het nakomen der belofte ten eenen male onvoldoende waren. Van daar, dat het rationeel is, en in de meeste latere projecten ook voorgesteld wordt, om de zieken en gewonden, die in handen van den vijand vallen, eenvoudig als *krijgsgevangenen* te beschouwen.

Eene laatste bepaling, die tot deze groep behoort, luidt: »*De ontruimingen en het personeel, daarmede belast, zullen door eene volstreckte onzijdigheid worden gedekt.*» Hierbij is eene eigenaardigheid op te merken: Er bestaat n.l. van de Conventie slechts één officieele tekst, de Fransche. En nu is het woord »*évacuations*» in het Duitsch vertaald door de woorden: »*Verbandplütze und Depots*», d. z. dus alleen de allereerste échelons, die een gewonde bereikt. In alle latere voorstellen tot wijziging wordt aan het woord *évacuations* eene ruimere beteekenis gehecht dan de Duitsche opvatting.

Na de gewonden, verleent de Conventie neutraliteit aan het hulppersoneel. De artikelen, die daarop betrekking hebben, bewijzen, hoe moeilijk het is, schijnbaar eenvoudige zaken in eene wetsbepaling nit te drukken. Zoo wordt al dadelijk eene beperking noodig geacht, n.l. deze: alleen »*zoolang er gewonden wey te dragen of te helpen zullen zijn,*» is het personeel neutraal. Dus: goneskundig personeel op marsch zou krijgsgevangen gemaakt kunnen worden! Dit is toch zeker in strijd met den *geest* der Conventie! Waarschijnlijk is deze beperking aangebracht om te beletten, dat men van het eene leger naar het andere zou kunnen overgaan.

Artikel 3 van de Conventie heeft misschien van alle artikelen wel het meest aanleiding tot strijd gegeven. Het luidt als volgt: »*De bedoelde personen, zullen, zelfs na de bezetting door*

»den vijand, KUNNEN voortgaan, hun dienst te doen in het hospitaal of de ambulance, waarbij zij aangesteld zijn, of zich KUNNEN verwijderen, om zich bij het corps te voegen, waartoe zij behooren." Naar aanleiding van dit artikel weigerden in den oorlog van 1866 eenige te Gitschin in handen van de Pruisen gevallen Oostenrijksche officieren van gezondheid, om bij de verzorging van hunne eigen gewonden mede te werken, daar zij volgens de Conventie recht hadden op *dadelijk ontslag*. 1)

In de additioneele artikelen heeft men getracht dit bezwaar te ondervangen. Men bepaalde daarom: Het personeel *zal*, na de bezetting door den vijand, *voortgaan*, naar mate der behoeften, zijne zorgen te wijden aan de zieken of gewonden van de ambulance of van het hospitaal, waarbij het dienst verricht. Wanneer het vragen zal om zich te verwijderen, zal de commandant der bezettingstroepen het oogenblik van dat vertrek bepalen, hetwelk hij nochtans niet dan voor korten tijd uit hoofde van militaire noodwendigheid zal kunnen verschuiven.

Ter illustratie van dit artikel wil ik nog eene historie uit den oorlog van '66 verhalen: »Des morgens van 30 Juni, zoo »zegt Löffler, vond ik de groote kazerne te Jicin ten gevolge »van het juist geëindigd avond- en nachtgevecht, tot op de »binnenplaatsen vol verwonden. Er zullen er ongeveer 1000 »geweest zijn, daaronder slechts enkele Pruisen. Aan geneeskundig personeel om te helpen ontbrak het niet. *Een en »tweintig* Oostenrijksche officieren van gezondheid waren achtergebleven; ik weet niet, of het vrijwillig was, dan wel of zij »het juiste oogenblik om zich aan de aftrekkende troepen aan »te sluiten, verzuimd hadden. Maar hunne houding was troosteloos, niet zoozeer door de onzekerheid, of zij als gevangenen »beschouwd en behandeld zouden worden; — want daaromtrent »kon ik hen dadelijk geruststellen; 2) maar meer door de »onmogelijkheid, om hun weten en kunnen in het belang der »gewonden te gebruiken. De Oostenrijksche ambulance onder

1) Löffler l. c.

2) In 1866 was Oostenrijk nog niet tot de Conventie van Genève getreden.

»bevel van haren »Commandant" was met alle materieel gevlucht, om niet in handen van den vijand te vallen."

Ik wil het verhaal van Löffler vervolgen, omdat het een der oorzaken werd van een nieuw additioneel artikel: »Op bevel van den koning werden deze officieren van gezondheid niet als krijgsgevangenen beschouwd, maar zij werden in het belang van de vele gevangenen ook niet dadelijk ontslagen. Zij waren er echter slecht aan toe. Zij waren niet alleen zonder hulpmiddelen, maar hadden ook geen middelen van bestaan. Natuurlijk draalde ik niet, bij het legerbestuur aan te vragen, de positie van deze collega's te regelen. Zij werden ook niet vergeten onder de drukten der volgende dagen. Maar de meeningen over de te volgen gedragslijn waren verdeeld, eene reglementaire bepaling voor dit geval ontbrak. De beslissing van het Ministerie van Oorlog moest ingeroepen worden. Onder dagteekening van 23 Augustus (dus bijna 2 maanden na den slag bij Jicin) werden hun, behalve vrij kwartier, »Remunerationen" voor hunne diensten toegestaan.

Het is niet onwaarschijnlijk in verband met deze geschiedenis dat het additioneel artikel 2 is ontstaan, waarin bepaald werd: *»Er zullen door de oorlogvoerende machten schikkingen moeten genomen worden, om aan het geneutraliseerde personeel, in handen van het vijandelijk leger gevallen, het volle genot van zijn tractement te verzekeren.»*

Maar keeren wij nog een oogenblik tot het artikel zelf terug. Aan de zijde van de terugtrekkende partij vinden wij de verplichting om, naar mate van de behoefte, te blijven, aan den kant van den overwinnaar den plicht, om het achtergebleven personeel zoo spoedig mogelijk terug te zenden.

Het is van algemeene bekendheid, dat men zich aan deze laatste bepaling niet altijd heeft gehouden. In 1870 is het bijv. voorgekomen, dat Duitsche officieren van gezondheid laat en langs groote omwegen teruggezonden zijn.

Van den anderen kant staat het te vreezen, dat, bij schaarschte aan personeel en materieel, het achter te laten gedeelte menigmaal zeer gering zal uitvallen. Wil daarom het artikel eenig practisch resultaat hebben, dan zullen de plichten van beide

partijen veel scherper moeten worden omschreven. Dat anders de toepassing op niet al te liberale wijze zal plaats hebben, kan men afleiden uit de literatuur. Van Billet bestaat bijv. eene reeks van voordrachten betreffende den geneeskundigen dienst te velde in Frankrijk. 1) Voor een terugtocht geeft hij den volgenden raad: »Wanneer het regiment het terrein zal verlaten, zal de officier van gezondheid, chef van dienst in handen van den vijand laten de gewonden, die hij niet heeft kunnen evacueren, met een officier van gezondheid en *zoo weinig mogelijk hospitaalsoldaten*, en hij zal zich gereed maken om het regiment te volgen met hetgeen hem aan personeel rest, en met zijn *nagenoeg compleet materieel*.

Eene Duitsche toepassing vindt ge in de Sanitäts-Taktik van v. Oven: »Als regel moet gelden, bij teruggaande bewegingen van eigen troepen, zooveel mogelijk alles van den geneeskundigen dienst te behouden; de verwonden moeten aan den vijand overgelaten worden, *die verplicht is, er voor te zorgen.*»

Deze uitspraak herinnert mij aan den terugtocht van Oporto in Mei 1809, toen het Fransche leger genoodzaakt was, zijne verwonden te verlaten.

Sir Arthur Wellesley, later hertog van Wellington, die het Engelsch-Portugeesche leger commandeerde, liet het Fransche leger verzoeken om chirurgijns te zenden voor de gewonden, die men had achtergelaten, en stond vrijgeleide toe voor hun komen en gaan.

Ik wil niet verder op deze zaak ingaan, alleen de moeilijkheid constateeren, om eene goede oplossing te vinden; eene moeilijkheid te grooter, omdat het eene zaak geldt, die de soevereine macht van elken staat, om zijne eigen zaken te regelen, min of meer aantast.

Behalve het officieel geneeskundig personeel worden in de Conventie ook genoemd de *»bewoners van het land.*» Men meende van hen goede diensten te kunnen verwachten, en besloot

1) Billet. Le fonctionnement des formations sanitaires. Paris 1896.

daarom: *dat deze personen, die de verwonden hulp boden, zouden geëerbiedigd worden en vrij blijven.* Deze bepaling heeft allen schijn van overbodigheid, daar de oorlog wel tusschen militairen gevoerd wordt, doch vreedzame burgers geen letsel wordt aangedaan. Een ander licht valt er echter op, wanneer men er de beteekenis aan hecht, dat het den burgers niet kwalijk zou genomen worden, wanneer zij *verwonden van de tegenpartij* hadden opgenomen.

Verder bepaalt het artikel, dat de Commandanten verplicht zijn, de bewoners op te roepen, en hen op de neutraliteit te wijzen, die het gevolg van hunne hulp zal zijn.

De slotparagraaf van dit artikel heeft tot heel veel strijd aanleiding gegeven. Zij luidt: *Elke verwonde, opgenomen en verpleegd in eene woning, zal deze tot vrijwaring strekken. De bewoner, die gewonden bij zich genomen heeft, zal vrijgesteld worden van inkwartiering, zoowel als van een gedeelte der oorlogskosten, die opgelegd mochten worden.*

De strijd begon reeds in de Conferentie. Wij vinden dan ook in het protocol het verzoek van Italië, om in het proces-verbaal op te nemen, dat dit gedeelte niet in absoluten zin moest worden opgevat, en Frankrijk verklaarde, dat dit inderdaad de beteekenis was, die alle gedelegeerden aan het artikel gehecht hebben. In de additioneele artikelen werd dan ook bepaald, dat bij het toestaan van voorrechten rekening zal worden gehouden *met de mate van ijver*, door de bewoners betoond.

Wilt ge een paar staaltjes van de wijze, waarop dit artikel is toegepast? Eerst dan eene mededeeling van von Corval: »Toen wij na den slag bij Wörth in het kort te voren bij verassing genomen Hagenau rukten, zagen wij uit bijna elk huis »eene vlag met het Roode Kruis wapperen. Het zou zeker voor »de inwoners zeer gemakkelijk, voor onze vermocide officieren »en soldaten echter zeer ongemakkelijk geweest zijn, als zij op »straat hadden moeten bivakkeeren, omdat in elk huis één »Fransche gewonde uit den slag bij Wörth lag. De verontwaardiging was groot, toen den lieden beduid werd, dat men het »met deze opvatting van de Conventie niet eens was.»

Een ander staaltje geeft de Hollandsche gewezen zee-officier

van de Velde, die als gedelegeerde aan het hoofd stond van onze ambulance te Versailles. Hij zegt: »Versailles schijnt bij »de nadering des vijands slechts ééne gedachte gehad te hebben, die van zich door het Roode Kruis tegen zijn overlast »te beveiligen. Schier in ieder huis wist men het een of ander »te bedenken, waardoor men zich den schijn gaf van tot den »dienst van het Roode Kruis te behooren. Een winkelier, die »een of ander artikel aan de Société verkocht, een koetsier, die »eenig lid der Internationale een half uur had rondgereden, »reclameerden terstond den distinctieven armband. Het geheele »personeel van het paleis, 105 personen in getal, decoreerde »zich met witte borstlapjes met het Roode Kruis, tot zelfs de »lampopsteker toe. En ook de dames van Versailles bleven »daarin niet achter; groenten- en melkvrouwen, alles liep met »roode kruisen. Kloosters, scholen, particuliere huizen voorzagen hunne beschikbare ruimten met bedden om gewonden op »te nemen, meestal zonder eenig denkbeeld te hebben van den »grooten last van voeding, oppassing, bewassing enz., daaraan verbonden. Genoeg, er stonden bedden voor verwonden, »en daarmee pretendeerde men eene ambulance te zijn. Sommige huizen verkondigden het luide door het uitsteken der »witte vlag met het roode kruis. 1)

Gaan wij thans over tot het derde hoofdstuk: de neutraliteit van het *materieel*.

Al dadelijk trekt uwe aandacht, dat alleen het materieel van de *bewegelijke* inrichtingen (verbandplaatsen en veldhospitalen) onzijdig verklaard wordt, terwijl het materieel van alle *vaste* hospitalen aan de oorlogswetten onderworpen blijft. Ook is het materieel alleen veilig, zoolang er zieken of verwonden te verzorgen zijn. Verder bestaat nog de bepaling, dat deze inrichtingen niet bezet mogen zijn door eene gewapende macht.

Dat de *niet bewegelijke* inrichtingen niet neutraal verklaard zijn, heeft indertijd veler verontwaardiging opgewekt. Doch

1) De Nederlandsche ambulance te Versailles gedurende September, October en November 1870. Utrecht. Kemink en Zoon. 1871.

men vergeete niet, dat den overwinnaar de plicht is opgelegd, voor de verwonden van vriend en vijand te zorgen; en nu gaat het toch niet aan, dat hij daartoe niet zou kunnen beschikken over aanwezig materieel. Trouwens, men had juist bij de bemadslagingen een treffend voorbeeld gehad in Denemarken: Het hospitaal te Augustenburg op het eiland Alsen was gedurende de beschieting van de Düppeler-schansen voortdurend in functie; in vijf maanden werden er meer dan 6000 personen in verpleegd. Daar het ten slotte geheel geïnfecteerd was, werd van den eersten wapenstilstand gebruik gemaakt, om het te ontruimen. Bij het hervatten der vijandelijkheden was het weer als nieuw. Maar reeds den derden dag was het door den vijand *in bezit genomen*. De Decussche verwonden waren daarbij het meest geïnteresserd; het zou onmogelijk geweest zijn, dadelijk voor hen te zorgen, wanneer de Pruisen afstand hadden gedaan van het recht op beschikking, dat de oorlog hen gaf.

Dat *verlaten* materieel zonder gewetensbezwaar als buit kan beschouwd worden, spreekt van zelf. In den laatsten oorlog hebben de Turken dan ook kalm het materieel, dat de Grieken in den steek hadden gelaten, tot zich genomen.

Maar, dat materieel *op marsch* zou worden buit verklaard, moge niet in strijd zijn met de letter, het is zeker tegen den geest der conventie. De onbepaalde neutraliteit zou echter weer vrije beweging van de eene partij naar de andere toelaten. Het schijnt moeilijk, voor de bedoeling eene geschikte uitdrukking te vinden.

Ook de bepaling, dat de ambulances *niet door gewapende macht bezet* mogen zijn, is niet doeltreffend gebleken. De Conventie van Brussel heeft daarom voorgesteld te verklaren, dat eene militaire *bewaking* wel geoorloofd zou zijn.

Mij dunkt, dat de omschrijving van Moynier de gedachte juist uitdrukt. Zij luidt: »De bescherming en eerbied, aan het »geneeskundig materieel gewaarborgd, houden op, als dit »materieel op conigerlei wijze wordt gebezigd, anders dan voor »den geneeskundigen dienst.»

Dnartoe zou bijv. kunnen worden gebracht het feit, dat in den slag bij Sedan tusschen Doigny en Givonne eene Fransche

ambulance gebezigd werd tot dekking bij eene voorwaartsche beweging.

In de praktijk kunnen nog moeilijkheden genoeg ontstaan. Ik herinner aan de Hollandsche ambulance te Versailles, die ik reeds eenmaal aanbaalde. Deze betrok den 13den September het trotsche paleis van Versailles, en richtte daar eenige kamers in als »ambulance permanente.”

Den volgenden dag ontving men uit het Fransche militair hospitaal 20 typhus-lijders en een half dozijn lichtverwonden. Den 19den echter bezetten de Pruisen de stad, en reeds vóór dat oogenblik was een veldhospitaal onder Dr. Kirchner aangekomen, met den last, zich in Versailles in te richten. Dr. Kirchner, aan wien het groote paleis ook het geschiktste voor kwam, liet de typhus-lijders naar het Fransche hospitaal terugbrengen; de lichtgewonden gingen vrijwillig mede; en op 50 leegstaande bedden werd beslag gelegd. Na veel protest en veel strijd werd ten slotte aan de Hollandsche ambulance een gedeelte van den rechtervleugel van het kasteel aangewezen. Hier zou men zelfstandig kunnen arbeiden, onder voorbehoud echter, dat gewichtige operatiën niet zouden plaats hebben dan met toestemming van Kirchner. 1)

Op een afstand gezien, schijnt mij de loop der zaak nu natuurlijker, dan zij toen scheen. Wat was toch het geval? Een onmetelijk paleis werd bestemd tot ambulance, en wel ten behoeve van Frankrijk. Na de bezetting door de Pruisen kon deze ambulance dus voor Frankrijk niet anders doen, dan de 25 lijders verder behandelen en dan vertrekken, of hare diensten aan de Pruisen aanbieden. Nu ging het toch niet aan, voor die zoo beperkte taak het geheele paleis aan Holland te laten! Daarenboven sprak het van zelf, dat men de 20 typhuslijders zeer gaarne uit het gebouw kwijt was. Zoo ontwikkelde zich op natuurlijke wijze de beschreven toestand.

Tronwens, reeds bij het tot stand komen van de Conventie heeft men moeilijkheden voorzien. Van daar het op zijn zachtst

1) Van de Velde l. c. Dr. C. Kirchner, Aerztl. Bericht über das Kön. Preuss. Feld-Lazareth im Palast zu Versailles. Erlangen. 1872.

genomen eigenaardig artikel 8, luidende: »*De bijzonderheden van uitroering dezer Conventie zullen door de opperbevelhebbers der oorlogvoerende legers worden geregeld naar de voorschriften hunner Regeeringen, overeenkomstig de algemeene regelen in deze overeenkomst uitgedrukt.*» Dit artikel behoort beschouwd te worden in het licht der discussie. Zoo verklaarde bijv. Spanje: dat het van zelf spreekt, dat al de toegestane voordeelen alleen gegeven worden behoudens de uitzonderingen, die de commandanten in elk gegeven geval noodig achten, of door de omstandigheden geëischt worden. Italië is het daarmede eens. Frankrijk verlangt, dat de meest onbeperkte vrijheid van beweging aan de generaals gelaten worde. Het wijst er op, dat het alleen moeilijk is, eene redactie te vinden, die niet scheen door een eindartikel al den verrichten arbeid te verwoesten. In elk geval, zoo redeneert men, is het wenschelijk iets te doen, want de militairen zullen voor ons werk meer sympathie gevoelen, als zij zien, dat men heeft getracht, rekening te houden met de moeilijkheden van den oorlog:

Zal ik nog stilstaan bij het Neutraliteits-teeken, het Roode Kruis' op witten grond? De oorsprong er van is u bekend: het is het Zwitsersche wapen met omgekeerde kleuren. Het denkbeeld is het eerst geuit door den Zwitserschen generaal Dufour, en het is overal aangenomen behalve in Turkije, waar men eene halve maan voert. 1)

Ook hiermede zijn misbruiken niet uitgebleven: De hyena's van het slagveld toiden er zich mede; de generaal Bourbaki wordt gezegd, er mede uit Metz te zijn ontsnapt. »Het was »veel te gemakkelijk in den oorlog van '70, zegt Trepte, om »voor het oorlogsterrein eene legitimatie en een gestempelden »armband te krijgen. Natuurlijk werd daarvan gebruik gemaakt »door zeer vele personen, die door den oorlog zonder werk »waren geraakt, en door andere elementen, die van den ernst »en de beteekenis van de ziekenverpleging geen denkbeeld had-

1) Victor von Scheffel laat in Ekkehard (10de eeuw) de monniken van Reichenau tegen de Hunnen strijden onder een wit vaandel met rood kruis.

»den." 1) Met elken trein kwamen colonnen en afzonderlijke »personen aan, zonder bepaalde opdracht. Elke aangekomene »meende een vrij man te zijn en te kunnen doen wat hij wilde. »Weinigen kwamen met werkelijk edele bedoelingen, de meesten »beschouwden de zaak als een goedkoop pleizierreisje, en wilden »ook in den oorlog geweest zijn. Zeer fatsoenlijke menschen »verschenen in fabelachtig kostuum, tot de tanden gewapend. »Velen kwamen met zeer slechte voornemens, en waren meer »dan verdachte personen. De legitimatiepapieren werden menig- »maal door den rechtmatigen bezitter, als hij er mede op het »oorlogstoneel geweest was, aan een ander verkocht. Na zijn »terugkeer verkocht deze zijne kaart weer aan een derde, zoo »mogelijk met voordeel. In enkele streken van Duitschland »hebben deze kaarten een wisselenden koers gehad, evenals »effecten, naar mate het beter of slechter weêr werd."

Hiermede, M. H.! is in hoofdzaak een overzicht van de Conventie van 1864 gegeven, en naar ik hoop, tevens de richting bepaald, die men m. i. bij eene eventueele herziening zal moeten inslaan. De wenschelijke wijzigingen komen in het kort hierop neer :

1°. De woorden neutraal, neutraliteit enz. worden vervangen door uitdrukkingen, die meer bepalen, wat geschieden moet, wat nagelaten moet worden. »Neutraliteit geeft aanleiding tot »de voorstelling, alsof de hospitalen en hunne bewoners niet »staan onder de soevereine macht van den eenen of den anderen der oorlogvoerende staten." 2) Beter zou daarom het woord »onschendbaarheid" zijn, *inviolabilité, Unverletzlichkeit*.

2°. De gewonden zijn als krijgsgevangenen te beschouwen ; alleen zij, die ongeschikt zijn, om de wapens weer op te vatten, worden ontslagen.

3°. Het geneeskundig personeel deelt in de voorrechten, door de Conventie geschonken en wel altijd. Het mag echter niet

1) A. Trepte. Die freiw. Krankenpflege im Kriege, ihre Geschichte u. ihre Aufgabe. Berlin 1895. V. Witzleben. Mil. Wochenblatt 1877. 6es Beiheft.

2) Dr. C. Gareis. Die Weiterentwicklung des Prinzips der Genfer Konvention in den letzten dreissig Jahren. Giessen. 1895.

in de vijandelijke liniën komen, zich niet zonder toestemming uit belegerde of geblokkeerde plaatsen verwijderen, geen vijandelijke daden verrichten. Na bezetting van het terrein door den vijand *moet* het zijn arbeid voortzetten, totdat zijne hulp niet meer noodig is; dan zal het vragen om terug te mogen gaan, en de Commandant zal deze toestemming slechts voor korten tijd mogen weigeren. Gedurende al dien tijd zal het door de zorg van den vijand tractement ontvangen.

4°. De vijand heeft geen recht op de bewegelijke ziekeninrichtingen (verbandplaatsen, veldhospitalen en evacuatie-materieel), wel op vaste hospitalen. Deze mag men echter niet van bestemming doen veranderen, zoo lang er zich zieken in bevinden.

5°. De non-combattanten moeten een onderscheidingsteeken dragen en een legitimatie-bewijs bij zich hebben, door eene competente autoriteit afgegeven. Van groot nut zoude het zijn, daarnevens een gewaarmerkt portret te eischen, zooals dat bijv. België doet. 1)

De uitdrukking armband (eigenlijk armplaat) is niet algemeen genoeg: zij zou bijv. noodzaken, het personeel van den geneeskundigen dienst in oorlogstijd te verbieden, een mantel of manteljas te dragen, daar dit kleedingstuk het »altijd zichtbaar dragen" van den armband onmogelijk maakt. Dezer dagen zag ik bij eene oefening van eene Sanitäts-Colonne in Duitschland ook mantels dragen, zoodat wellicht de »brassard à croix rouge" zijne algemeene beteekenis zal moeten verliezen.

6°. Ten slotte zijn bepalingen noodig betreffende gewonden, die door het grondgebied van een neutralen staat vervoerd worden. De wenschelijkheid wordt gevoeld sedert Sedan. Men heeft toen langs diplomatieken weg verkregen, dat de gewonden over België naar Aken vervoerd worden. Dit werd alleen toegestaan onder geleide van personeel van het Roode Kruis, daar

1) Art. 10 de l'arrêté royal du 22 Janvier 1892. . . . Les brassards ne peuvent être délivrés que par le médecin en chef de l'armée de campagne; ils portent le cachet du commandement et le numéro de contrôle des personnes auxquelles ils sont délivrés. Chaque membre du personnel hospitalier volontaire doit, en outre, être muni de son portrait-carte, portant également le cachet du Commandement, le numéro de contrôle inscrit sur le brassard, ainsi que son nom et sa qualité.

Duitsche militairen niet konden toegelaten worden. Dat het vervoer niet zonder bezwaren ging, blijkt bijv. uit de bekende brieven van Marie Simon. Zoo leest men daarin het volgende: »De gewonde officieren, die wij er zeer velen hebben, »zijn allen nog al redelijk onder dak gebracht. Men had er »eenigen, onder wie de generaal von S. en luitenant von G. »over België willen evacueeren, en hen reeds naar de grens ver»voerd. Daar men hier echter oneindig veel moeilijkheden maakte, »moesten zij onder een vreeselijken regen weer terugkeeren.» 1)

Maar behalve de bovengenoemde, blijven er nog tal van wenschelijke zaken over. Ik zal ze slechts met een enkel woord noemen: Vooreerst het bevorderen van de bekendheid met de Conventie. Wij weten, hoeveel dit in '70 in Frankrijk te wenschen overliet. Zelfs hooggeplaatste personen wisten er niets van; ja een Minister van Oorlog ad interim, de generaal Dejean, verklaarde:

»Het kan wel zijn, dat er een verdrag gesloten is, maar bekrachtigd is het zeker nooit.» 2) Van Duitsche zijde werd in dit opzicht veel nut gesticht door de verspreiding van 80.000 exemplaren der Conventie door de zorg van het Roode Kruis.

Verder behoort tot de wenschelijke zaken een gestrenger toezicht op het slagveld. -- Alleen door uitgebreide politie maatregelen zal het mogelijk zijn, de gewonden voor berooving en mishandeling te vrijwaren.

Ook sanitaire maatregelen om het slagveld te ontsmetten, het begraven, het voorkomen van levend begraven worden, het bepalen van de indentiteit der dooden; wederzijdsche opgave van dooden en gekwetsten, zijn alle zaken, die eene afdoende regeling verlangen.

Hetzelfde is het geval met het opleggen van de verplichting aan het terugtrekkend leger, om *een behoorlijk aantal* geneeskundigen en helpers met het noodige materiel op het slagveld achter te laten. Ten slotte wordt van verschillende zijden het

1) Marie Simon. Meine Erfahrungen auf dem Gebiete der freiw. Krankenpflege. Leipzig. 1872.

2) Chr. T. Haje. Het Roode Kruis. Amsterdam 1899.

instellen van strafbepalingen noodig geacht voor overtredingen van de Conventie. Onder anderen heeft het Institut de droit international in zijne zitting te Cambridge in 1895, een ontwerp aangenomen, waarin straf gesteld wordt op het schenden der Conventie. 1)

Mijns inziens hebben al deze wenschen dit gemeen, dat zij zeer diep ingrijpen in de souvereine macht der Staten. Over de wenschelijkheid, ja noodzakelijkheid, valt niet te twisten, en goed ingerichte legers hebben reeds in vele van deze behoeften voorzien. Maar iets anders is: het voorschrijven van dergelijke maatregelen in een verdrag. Ik ben dan ook overtuigd, dat men het in dezen niet verder zal kunnen brengen, dan tot het betoogen van de groote wenschelijkheid der maatregelen in het protocol eener toekomstige conferentie; om op

1) Résolutions: Art. 1. Chacune des parties contractantes s'engage à élaborer une loi pénale visant toutes les infractions possibles à la Convention de Genève.

Art. 2. Dans le délai de trois années, ces lois devront être promulguées et notifiées au Conseil fédéral suisse qui les communiquera par la voie diplomatique aux puissances signataires de la Convention de Genève.

Les changements que l'un ou l'autre des Etats contractants ferait subir ultérieurement à sa loi pénale seraient aussi notifiés au Conseil fédéral suisse.

Art. 3. L'Etat belligérant qui se plaindrait d'une violation de la Convention de Genève par des ressortissants de l'autre Etat belligérant a le droit de demander par l'entremise d'un Etat neutre, qu'une enquête ait lieu. L'Etat mis en cause est obligé de faire cette enquête par ses autorités, d'en communiquer le résultat à l'Etat neutre qui a servi d'intermédiaire et de provoquer, s'il y a lieu, la punition des coupables conformément aux lois pénales.

Art. 4. Les Etats signataires de la Convention de Genève qui n'auront pas souscrit d'emblée au présent acte, pourront la faire en tout temps, par une notification adressée à tous les signataires antérieurs dans la forme reçue pour les accessions à la Convention elle-même.

Voeux émis. Afin de donner à l'Etat belligérant dont les ressortissants sont accusés d'avoir violé la Convention de Genève, tous les moyens de prouver son impartialité et la non-culpabilité des accusés, l'Institut émet le voeu que les puissances signataires de la Convention de Genève reconnaissent l'existence et l'autorité d'un Comité International de la Croix Rouge dont les membres pourraient, sur la demande de l'Etat belligérant accusé, être délégués par celui-ci, afin de prendre part à une enquête sur le théâtre de la guerre, sous les auspices des autorités nationales compétentes.

die wijze langs een omweg tot het beoogde doel te geraken. 1)

Bij deze schets van de Conventie van Genève sprak ik met geen enkel woord over de zoogenaamde vrijwillige ziekenverpleging. En ik deed niet anders dan de Conventie zelve; van de Vereenigingen onder het Rode Kruis wordt daarin niet gerept.

Dit schijnt vreemd; te meer, daar de Conventie toch eigenlijk is tot stand gekomen, om het ideaal van Dunaut, de vrijwillige verpleging van de gewonden op het slagveld, mogelijk te maken.

Maar het zwijgen over deze hulp had geenszins de bedoeling, dat men haar wilde uitsluiten van de onzijdigheid. Want, zijn de diensten van vrijwillige verplegers eens door een staat aangenomen, dan behooren deze immers tot het geneeskundig personeel, en zijn dus vanzelf neutraal.

Daarbij was de Conferentie bekend met hetgeen in den Amerikaanschen oorlog was geschied. »Oneindig veel goeds hebben zij gedaan, de mannen en de vrouwen, door de Sanitary Commission uitgezonden», — zegt Prof. Bosscha. »Maar op het einde van den oorlog was de gezondheidscommissie den geneeskundigen dienst geheel boven het hoofd gewassen. De officieren van gezondheid hadden zich te beklagen, dat hun dienst in het oordeel der bevolking achterstond bij de vrijwillige verpleging, en dat zij door de kracht der publieke opinie gedwongen waren, zich te onderwerpen aan de bemoeiingen van allerlei burgerpersonen.»

Ook de Deensche oorlog leverde feiten, die er op wezen, dat de zaak van »het Rode Kruis» nog niet zoo rijp was, dat men haar in een verdrag kon erkennen. In dezen oorlog maakte zich de Lazareth-Commissie te Sleeswijk zeer verdienstelijk, vooral vóór de aankomst van Veldhospitaal n°. 12. Toen dit verscheen nam het natuurlijk den dienst bij de gewonden over, maar de Commissie meende ook verder op het beheer invloed te mogen uitoefenen, en behield zich zelfs uitsluitend het recht

1) Theoretisch is bijv. het voorstel van Daac (l. c.) niet zoo overdreven, om van de contracteerende staten te verlangen, dat zij werkelijk een deugdelijken geneeskundigen dienst bezitten; en het daarvan te laten afhangen, of zij tot de Conventie zouden worden toegelaten. Maar in de praktijk?

voor, de verdeeling van geschenken te regelen. De Oostenrijksche militaire autoriteit was zeer meegaande; er werden zelfs twee officieren als adviserende medeleden aangewezen, om de militaire belangen bij de Commissie te behartigen. Na eenigen tijd echter kon men in de dagbladen lezen, dat de militaire hospitalen te Sleeswijk uit de bijdragen der Lazareth-Commissie onderhouden werden.

Toen werd het toch de Regering te machtig, en onder dankbetuiging werd aan de verdere bemoeiingen der Commissie een eind gemaakt. 1)

Was het wonder, dat, al mocht men ook vol waardeering zijn voor het schoone doel, er toch van militaire zijde groote neiging bestond om voorzichtig te zijn? Als een staaltje, hoe breed van sommige zijden de bezwaren werden uitgemeten, geef ik hier de volgende rede weer van den Franschen intendant de Préal, in de Conferentie van 1863 gehouden: »Hoe», vraagt hij, »zullen deze vrijwillige verplegers, zoolang de oorlog »duurt, zich verplaatsen, zich kleeden en leven, zonder last te »geven, zonder kosten te veroorzaken? Onderstelt men, dat de »Comités in alles zullen voorzien, en dat onder alle omstandig- »heden, waarin een leger kan verkeeren? Zullen de Comités de »wegen bedekken met voertuigen, bestemd, om hunne vrijwil- »ligers van het noodige te voorzien, of wel, zullen zij hunne »behoeften aankopen in het bezette land? Ziet men niet de »bezwaren, die zoowel van de eene als van de andere wijze van »doen het gevolg zijn? In het eerste geval, vermeerdering van »het aantal voertuigen achter het leger; zeker ontberingen voor »de vrijwilligers, wier treinen eerst zullen passceren na die van »de geregelde troepen; in het tweede geval eene betreurens- »waardige concurrentie, der leger-intendance aangedaan door den »aankoop van zaken, die noodig zijn voor den troep, en on- »middellijke stijging der prijzen.» 2)

Dat men zich ten slotte in de Conferentie vrij ver van het

1) Myrdaez l. c.

2) *Compte-rendu de la Conférence internationale, réunion à Genève les 26—29 Oct. 1863.*

oorspronkelijk denkbeeld verwijderde, blijkt uit de volgende vergelijking :

Voorgesteld werd : De vrijwillige helpers verbinden zich, om gedurende een bepaalden tijd te dienen, en zich op geenerlei wijze in de oorlogszaken te mengen. Zij worden gebezigd, naar hunnen wensch, te velde of in de hospitalen. De vrouwen blijven in de hospitalen.

De vrijwillige helpers marcheren achter het leger ; zij worden ter beschikking van de Commandanten gesteld, die hen slechts gebruiken, als zij hen noodig hebben. Gedurende hun actieven dienst zijn zij onder de bevelen van de militaire autoriteit gesteld, en aan dezelfde tucht onderworpen als de gewone ziekenverplegers. 1)

Aangenomen werd : Op verlangen of met toestemming van de militaire autoriteit zenden de Comités vrijwillige helpers op het slagveld. Zij stellen hen dan onder de bevelen van de militaire chefs. 2)

Het zou te ver leiden, de Vereeniging »het Roode Kruis» te volgen op al hare wegen. Laat ik mij daarom bepalen tot een kort overzicht van de wijze, waarop in *Pruisen* (later in Duitschland) de vrijwillige ziekenverpleging zich ontwikkelde. Ik kies juist dit land, omdat het drie malen in de gelegenheid was, op dit gebied ervaring op te doen, en omdat het dus waarschijnlijk is, dat hier de meeste leering is te trekken.

In den *Deenschen oorlog* is nog weinig geschied. Dat wil niet zeggen, dat *de particuliere hulp* zich onbetuigd liet. Altona, Flensburg, Kiel en Rendsburg waren belangrijke centra voor de vrijwillige hulp. Maar ieder arbeidde naar eigen goedvinden; centralisatie ontbrak ten eenen male.

Dat deze gebrekkige organisatie tot moeilijkheden moest leiden, spreekt van zelf. Zoo rapporteert Dr. Appia, door het Internationaal Comité naar Denemarken gezonden, uit Berlijn : »Een gelukje had ik bij den graaf von Arnim ; men kondigde het bezoek aan van den kolonel M. Deze hoofdofficier was

1) Projet de Concordat art. 8 en art. 10.

2) Résolutions de la Conférence internationale de Genève, art. 6.

»door het Comité naar het oorlogsterrein gezonden, om er op »de edelmocdige en vaderlandslievende gaven het oog te hou- »den, die aan het leger gezonden waren, *die ordeloos te Kiel, »Rendsburg, Flensburg waren opgehoopt, en waarvan nog nie- »mand de verdeeling over de hospitalen en het leger had onder- »nomen.*” 1)

Zeer belangrijk is de hulp, door de Ridder van Sint Jan van Jerusalem, in dezen en de volgende oorlogen bewezen. Deze ridderorde speelt eene zoo belangrijke rol in de geschiedenis van de Noord-Duitsche ziekenverpleging, dat een enkel woord over haar misschien niet misplaatst is. De orde werd voor ongeveer 1000 jaren door Gerard van Toulouse, onder de muren van Jeruzalem gesticht. In Pruisen bestond de *baleje* van Brandenburg. Toen de Pruisische staat tot uiterste mid- delen moest grijpen, om de kosten van den oorlog van 1806 en 1807 te dekken, trok hij o. a. het vermogen van de Johan- nieter-ridderschap tot zich. In 1812 werd de orde zelfs geheel opgeheven, door Friedrich Wilhelm III. Eerst in 1852 her- leefde zij, en nadat eenigenlang de ridders hun plicht van zie- kenverpleger ontrouw waren geweest, stelde de nieuw ontstane vereeniging dien op den voorgrond. Het eene ziekenhuis na het andere werd door de orde gesticht, zoodat zij op het oogen- blik in het bezit is van 36 hospitalen met 1568 bedden, die in oorlogstijd geheel ten dienste van het leger gesteld worden. Waar zij geen eigen hospitalen oprichtte, steunde zij diacones- senhuizen en andere takken van evangelische liefdadigheid, en hoe grooter de ijver werd, des te talrijker werden de leden.

Op het oogenblik behooren tot de orde reeds 2300 Rechts- en Ehrenritter; zij is reeds lang over geheel Deutschland ver- spreid. Zij laat in geschikte diaconessenhuizen aan evangelische vrouwen en joukvrouwen, die wel de ziekenverpleging willen leeren, maar er geen beroep van willen maken, een cursus van zes maanden geven. Deze ontvangen dan een diploma als »die- nende zuster van de Johannier-orde”. In 1894 waren voor

1) *Secours aux blessés*. Communication du Comité international, faisant suite au compte rendu de la Conférence internationale de Genève. 1864.

oorlogstijd 425 zulke zusters beschikbaar. In 1888 ontving Keizer Wilhelm II als Pruisisch Koning het witte, achthoekige, linnen kruis der orde. 1)

In 1864 dan waren 20 Johannierter-ridders, onder de leiding van den kanselier der orde: Graaf Stolberg-Wernigerode, op het oorlogsterrein werkzaam. Zij richtten verscheidene hospitalen op, en te Flensburg een groot centraal-depôt, en maakten zich zeer verdienstelijk, door de talrijke vrijwillige hulpkrachten te centraliseeren en op de rechte plaats te brengen. Zoo zien wij 16 diaconen van het »Rauhe Hans» te Hamburg, onder bevel van Johannierter-ridders, persoonlijke diensten bewijzen bij de Pruisische voorposten voor de Düppeler-schansen.

Dergelijke diensten, maar op kleinere schaal, bewezen ook de Malteser- en de Duitsche ridders.

In den tijd van 1864 tot 1866 was het Roode Kruis wel blijven bestaan, maar bloeiend kon men den toestand niet noemen. Met het uitbreken van den oorlog, veranderde de staat van zaken echter eensklaps: overal vormden zich mannen- en vrouwenvereenigingen, en velen sloten zich bij het centraal-comité aan. Maar niet allen, Johannierter-orde, Malteser-orde, religieuse genootschappen van beide godsdiensten, het Pruisisch Comité, stonden naast elkander. Daarnaast ontstonden tal van nieuwe vereenigingen, van verschillend karakter en met verschillend doel.

Om in dien chaos eenige orde te brengen, werd tot éénhoofdige leiding besloten, en graaf Stolberg door den Koning van Pruisen benoemd tot »Koninklijk Commissaris en Inspecteur van de vrijwillige ziekenverpleging bij het leger te velde.» Tevens benoemde het Centraal-Comité te Berlijn hem tot gevolmachtigde, zoodat hij daardoor mede de beschikking kreeg over alle middelen der Vereeniging »het Roode Kruis.»

De *materieele* hulp in dezen oorlog was zeer groot. Dank zij de éénhoofdige leiding kwamen bijv. op het slagveld van Königgrätz de eerste colonnen voertuigen en de eerste voedings- en

1) Trepte l. c.

verplegingsmiddelen van de vrijwillige ziekenverpleging. De *persoonlijke* hulp bepaalde zich voornamelijk tot het terrein achter het leger. Onvolkomenheden waren er genoeg:

Ladingen vol hulpmiddelen, en vele verplegers van goeden wil doolden doelloos rond, kwamen te laat of in het geheel niet. Nu eens kwamen zij te recht op plaatsen, waar aan niets behoefte was, een anderen keer verschenen zij met voorwerpen van weelde en gemak, waar men niets bezat, om de verwonden van den natten, vuilen grond te nemen, of de zieken eenige dekking te verschaffen.

Pleegzusters vertrokken dikwijls plotseling, en gaven daardoor tot groot ongerief aanleiding.

Ook op de materiele hulp vielen aanmerkingen te maken: Zoo kwam men er toevallig achter, dat van den chloroform een groot deel door slechte kwaliteit onbruikbaar was, dat chininepoeders slechts de helft van de aangegeven hoeveelheid bevatte, dat laudanum te weinig opium bevatte, enz. Ja, het kwam zelfs tot een gerechtelijk onderzoek, in hoeverre achteloosheid of opzettelijke vervalsching moest worden aangenomen. 1)

In 1870 vinden wij weer een Johannierter-ridder, de Prins von Pless, aan het hoofd van de vrijwillige verpleging, bij het hoofdkwartier. Deze werd nu echter gesteund door een staf van medewerkers, die als »Centralstelle" te Berlijn achterbleef. Later verplaatste zich een deel van dit personeel naar Versailles.

De Commissaris had tal van *gedelegeerden* tot zijne beschikking. Men had Armeegedelegeerden, etappen-gedelegeerden, lazareth-gedelegeerden, colonne-gedelegeerden enz. In den loop van den oorlog werden op het oorlogstoooneel 353, in het achterland 1328 gedelegeerden gebezigd. Zij behoorden voornamelijk tot de Johannierter- en Malteser-orde.

Het *verplegingspersoneel* werd niet door het Roode Kruis, maar door den Commissaris benoemd; vrijwillige verplegers en verpleegsters werden verschaft door diaconessen-inrichtingen, katholieke orden en Frauenvereine. Het grootste deel van het

1) Löffler l. c.
1899/1900

mannelijk personeel recruteerde zich uit studentenkringen, turners, schietverenigingen, brandweer enz. Het geheele personeel stond onder militair bevel; ook de Johanniter-orde, die vroeger zelfstandig arbeidde, had in dezen oorlog hare onafhankelijkheid verloren.

Het *materieel* van het Roode Kruis werd opgelegd in depôts, opgericht aan spoorweglijnen, die naar de armeeën leidden. Elke armee had een hoofddepôt. Om den voorraad daarin compleet te houden, werden voor elk een aantal reserve-depôts aangevozen. Bij het vooruitrukken der legers schoven de hoofd-depôts zoogen. Zweigdepôts naar voren, terwijl op geschikte plaatsen ijsdepôts werden aangelegd. Zoo vond men ten slotte op Fransch grondgebied 8 hoofd-depôts en 64 reserve-depôts van het Roode Kruis.

Op het oorlogstoneel zelf waren ongeveer 5000 mannelijke en 1100 vrouwelijke personen werkzaam, zoowel bij de evacuatie, als bij den dienst in de lazaretten.

Later verschaftte de vrijwillige verpleging het noodige personeel en materieel voor de ververschings- en overnachtingsstations, voor de verpleging op spoorreinen en stoombooten enz. Een dicht net van 1500 hospitalen bedekte het land. Fondsen werden gesticht ten bate van invaliden en van nagelaten betrekkingen. Te Berlijn werd een reusachtig informatiebureau opgericht, waar schriftelijk en mondeling inlichtingen te verkrijgen waren omtrent zieken en gewonden; een bureau, dat zelfs over Genève eene geregelde correspondentie met Parijs onderhield. Eene kaart, die ik u toon, geeft een overzicht van hetgeen door de vrijwillige ziekenverpleging in den oorlog van 1870 en 1871 is tot stand gebracht. 1)

Hoe groot de zegen was, in dien oorlog door de vrijwillige ziekenverpleging verspreid, is van algemeene bekendheid. Toch, evenmin is het onbekend gebleven, dat de sympathie voor het Roode Kruis op het oorlogsterrein soms maar zeer gering was.

1) Bericht des Central-Comités der deutschen Vereine zur Pflege im Felde verwundeter und erkrankter Krieger. Berlin 1872. (Ook voor de kaart!); — en V. von Strantz. Das internationale Rothe Kreuz. Berlin. Schall und Grund.

Een aardig staaltje daarvan leest men in de reeds geciteerde brieven van Frau Simon. »Onlangs», zoo schrijft zij, »zat Graaf Einsiedel--Wolkenburg, de gedegeleerde van het 4de leger, met eenige heeren in een restaurant. Een van hen trapt den graaf »op den voet, en bood daarvoor zijne verontschuldiging aan. »»Onnoodig,»" antwoordde hij, »»ik behoer tot de vrijwillige »ziekenverpleging.»"

Eene der oorzaken voor de slechte meening, die in sommige kringen omtrent het Roode Kruis bestond, werd gevonden in de geringe gestrengheid bij de keuze van personeel. »Men was», zoo schrijft Frau Simon, »bij het aannemen van kandidaten »veel te lichtvaardig te werk gegaan. Daardoor bewees men »de goede zaak een slechten dienst. De onbruikbare onzuivere »elementen, die in het geheele organisme der vrijwillige zieken- »verpleging voorkwamen, verlamden het in zijne functies. Hoe- »veel bruikbare krachten werden door hen op zijde gedrongen, »hoeveel zieken en verwonden door hen verwaarloosd! Hoezeer »werden juist door hen de depôts aangesproken, welk een ver- »strouwen, ja welke hatelijke beoordeelingen werden door hen »opgewekt tegen de dragers van het Roode Kruis, zoowel bij »het publiek als bij de militaire autoriteiten! Mij scheen het, »alsof de vrijwillige ziekenverpleging in het jaar 1866 haast in »een beter blaadje stond bij publiek en militaire autoriteit."

Maar van niet minder belang was het gebrek aan samenwerking tusschen de officieele en de vrijwillige verpleging. In het Verslag van het Centraal-Comité vind ik daaromtrent het volgende: »De vrijwillige ziekenverpleging heeft in de hospitalen veel gedaan, maar hare toelating en haar arbeid hingen geheel af van den goeden wil en de tegemoetkoming van enkele militaire autoriteiten; dikwijls ook van den takt der leden van het Roode Kruis. Ook hier bleek, evenals overal, dat waar de vrijwillige verpleging niet *bepaalde plichten* had overgenomen, niet *bepaalde, aan haar opgedragen functies* vervulde, haar arbeid zelden den rechten zegen bracht." 1)

1) Bericht des Central. Comités enz.

Het Duitsche legerbestuur heeft na den vrede niet stil gezeten, en in de Kriegs-Sanitats-Ordnung van 1878 de beginselen neergelegd, naar welke de vrijwillige verpleging in oorlogstijd voortaan zou hebben te handelen.

Volgens dit Reglement mogen alleen tot de vrijwillige verpleging toegelaten worden personen, die een officieel bewijs van bevoegdheid als verpleger of verpleegster bezitten, maar daarenboven ook van het bestuur hunner woonplaats eene verklaring hebben, dat zij »onbesproken en betrouwbaar' zijn.

Op het oorlogstooneel zelf mogen alleen Duitschers voor hulpdiensten worden aangenomen. Zelfs in het binnenland zal slechts bij uitzondering, en met bijzondere toestemming van het Ministerie van Oorlog, internationale hulp toegelaten worden. De vrijwilligers onderwerpen zich aan de militaire wetten.

Het personeel — van den »Kaiserlichen Commissar" af tot den »Unterdelegirte" toe, is geheel onder de bevelen gesteld van de militaire autoriteiten. De orden, genootschappen, vereenigingen enz. moeten, vóór dat hunne leden toegelaten worden, zich schriftelijk verbinden, deze niet willekeurig terug te nemen. De Chefarts heeft het recht, ongeschikt personeel onmiddellijk te ontslaan.

Het personeel wordt op het oorlogsterrein alleen toegelaten in uniform, door het legerbestuur vastgesteld, doch door de Vereeniging betaald. Ter illustratie toon ik u hier het portret in uniform van den Heer Bungartz, den Voorzitter van den »Verein für Sanitats-Kunde", ook een genootschap, welks doel aan dat van het Roode Kruis verwant is.

De voorbereidingen voor tijd van oorlog zijn door de Regeering opgedragen aan de Deutsche Ridderorden en aan de Vereeniging »het Roode Kruis". Alleen in aansluiting hieraan kan de vrijwillige verpleegdienst geschieden. De Inspecteur, thans Vorst Wilhelm zu Wied, zorgt voor de voeling met het Departement van Oorlog.

Het Duitsche Centraal-Comité brengt o. a. aan de Comites de wenschen en verwachtingen over, die het legerbestuur van de vrijwillige verpleging koestert, beraamt bijv. plannen tot mobilisatie, wijst aan, waar naar den wensch van het legerbe-

stuur lazaretten, depôts, verfrisschings-stations noodig zullen zijn. Het geeft op, welke verbaudmiddelen als anderszins de Comités in hunne depôts moeten gered hebben. Het legt uit, hoe men de verschillende voorwerpen aanschaft, bewaart, tot verbandkasten samenstelt, verpakt, verzendt enz. Door loterijen is het in staat gesteld, een groot depôt aan te leggen, zoodat het in het oude Ooster-station te Berlijn 50 geheele complete barakken voor 1000 zieken bezit.

Om een voorbeeld te geven, hoe men zich voorstelt, dat de zaak na het bevel tot mobilisatie zal marcheren, wil ik u met een enkel woord den toestand in Beieren schetsen. Ik doe dit met voordacht: In het vorige jaar namelijk, heeft te Berlijn eene zeer goed geslaagde tentoonstelling plaats gehad van het Roode Kruis. Op een van de officiele diuers, daaraan verbonden, hield de Minister van Oorlog eene rede, waarin hij o. a. het volgende zeide:

»Men is in toongevende kringen lang in twijfel geweest, of »men in ernst met de vrijwillige ziekenverpleging mocht rekenen of niet; eerst in den allerlaatsten tijd is eene verandering »ten goede gekomen, en wel vooral door de voortreffelijke »organisatie, die in Beieren bestaat.” 1)

Maar ter zake. Het Beiersche Comité staat ook in vreedestijd in direct verkeer met het Ministerie van Oorlog. Tot ondersteuning van den officieelen dienst op het oorlogsterrein wordt voor elk armeer corps een vrijwillig lazaret-detachement gevormd. Het bestaat uit verplegers, verpleegsters en koks of keukenmeiden. De sterkte en samenstelling van deze detachementen worden jaarlijks door het Comité opgegeven. Voor 1894/95 stelde men bijv. niterlijk op den 13den mobilisatie-dag voor elk der beide legerkorpsen 40 verplegers, 1 geestelijke en 4 koks of keukenmeiden beschikbaar.

Voor het transport van het oorlogstouweel beschikt elke etappen-inspectie over een vrijwillig transport-detachement, bestemd om hulp te bieden bij het vervoer van de hoofd-etappeplaats naar de vooruitgeschoven lazaretten. Verder doen deze

1) Berliner klinische Wochenschrift 1898 n°. 41.

detachementen dienst bij het transport van spoorwegstation naar hospitaal en omgekeerd, — bij het geleiden langs spoor- en waterweg, — op verband- en verfrisschings-stations. Tot het materieel dezer detachementen behooren 12 transporttreinen.

Daarenboven bezit men nog Sanitäts-Colonnen, die in hunne woonplaats dienst doen, of tot het geleiden van treinen bestemd zijn. 3000 man zijn daartoe beschikbaar.

Uiterlijk op den 10den mobilisatiedag beschikt het Beiersche Roode Kruis over 7 hospitalen met 820 bedden, den 20sten dag nog over 5 hospitalen met 310 bedden, den 30sten dag nog over 4 hospitalen met 380 bedden. Daarvoor zijn 50 verplegers, 27 ordebroeders en 195 verpleegsters aangewezen. 1)

Uit het voorgaande is gemakkelijk af te leiden, dat het Duitsche Roode Kruis zich op het oogenblik in een grooten bloei verheugt.

Dit is niet altijd het geval geweest. Reeds tusschen 1866 en 1870 begon het te kwijnen, en ook nadat de herinnering aan 1870 minder levendig werd, begon de ijver voor de zaak te tanen. In den laatsten tijd is echter eene groote verbetering te bespeuren; eene verbetering, die in nauw verband staat met de aansluiting van het Roode Kruis aan de Duitsche »Frauenvereine.” Deze hebben n.l. besloten, in oorlogstijd al hunne krachten en hulpmiddelen ten dienste te stellen van het Duitsche Centraal-Comité.

Deze »Frauenvereine” zijn op overeenkomstige wijze georganiseerd als het Roode Kruis, en evenals dit over het gansche land vertakt. Hun doel reikt verder dan de eigenlijke ziekenverpleging; zij wijden zich evenzeer aan sociaal-politicken, paedagogischen en dergelijken arbeid. Maar reeds vele jaren vormen en onderhouden zij beroepsverpleegsters in moederhuizen; zij geven cursussen voor vrouwen, die wel geen verpleegster willen worden, maar toch bereid zijn in oorlogstijd verpleegdienst te verrichten. Verder vormen zij helpsters, bestemd voor hulpdiensten onder toezicht van beroepsverpleegsters. Voor al deze personen staan om zoo te zeggen de koffers gepakt.

1) Von Strautz l. c.

Daarenboven verzamelen de »Frauenvereine» ligging-, kleding- en verbandmiddelen. Veel daarvan wordt door de leden zelve vervaardigd, en weggegeven of ten bate der vereeniging verkocht, als eene zekere hoeveelheid bereikt is.

Contracten met solide firma's zijn gesloten, om dadelijk bij mobilisatie een bepaald gedeelte van haren geheelen voorraad te verkrijgen tegen den op dat tijdstip geldenden marktprijs.

De grootere belangstelling, die het Roode Kruis in Duitschland in den laatsten tijd ondervindt, openbaart zich vooral door het oprichten van »Sanitäts-Colonnen», zooals ik die reeds met een enkel woord bespik bij mijne schets van den toestand in Beieren. Deze Colonnen, die haar ontstaan voornamelijk danken aan den zeer verspreiden »Kriegerbund», bestaan uit niet-dienstplichtige personen. Deze verbinden zich voor een bepaalden tijd, om hetzij in hunne woonplaats, hetzij binnen het bereik der etappen of op het oorlogsterrein, hulp te verleenen, voornamelijk bij het ziekenvervoer. In Pruisen alleen bestonden in 1895 353 zulke colonnen met 8000 geoefende leden.

Eindelijk bestaat sedert 1886 de »Genossenschaft freiwilliger Krankenpfleger im Kriege.» Deze vereeniging is vooral populair onder de studenten. Ja, de meeste Duitse »Burschenschaften» hebben het lidmaatschap verplichtend gesteld voor de niet-dienstplichtige studenten. In 1894 had dit genootschap 2070 man geoefend, waarvan 1372 bereid waren, in oorlogstijd dienst te doen. Waarschijnlijk zal in een toekomstigen oorlog dit genootschap gedelegeerden leveren. 1)

Ook in ons land bestaat, en wel sedert 1867 de vereeniging »het Roode Kruis». De geboorte er van was niet voorspoedig: »Terwijl in andere landen vereenigingen zijn opgekomen uit »den boezem des volks om hulp te bieden aan de Regeering, »is in ons Nederland eene Vereeniging op publiek gezag ingesteld, om hulp te vragen van het volk», zegt Prof. Bosscha. 2)

Op de geboorte volgt een korte tijd van belangstelling, die

1) Trepte l. c.

2) Bosscha. Het Roode Kruis 1867.

in 1870 onder den invloed van het dreigend gevaar tot een machtig hulpbetoon aangrocide. Hollandsche ambulances arbeidden te Saarbrücken, Dusseldorf, Mannheim, Versailles, Balan, la Chapelle, Havre, Bordeaux en Rijsel. Bijna 3,5 ton gouds werd door Nederland gedurende den oorlog uitgegeven. Het kaartje, dat ik U hier toon, en dat alle plaatsen aangeeft, waar Nederland hulp verleende, bewijst, hoe groot destijds de belangstelling was.

Van dien tijd af gestadig, langzaam achteruitgaan. Ik toon U hier eene graphische voorstelling van de inkomsten van het Hoofd-Comité uit de verplichte bijdragen der Comités. Het zal U duidelijk zijn, dat de achteruitgang gestadig is, alleen in den laatsten tijd is eene kleine vermeerdering van inkomsten waar te nemen, vermoedelijk het gevolg van een noodshot door het Hoofd-Comité gedaan.

Wel bleef het Roode Kruis in staat, hulp te verleenen buitenlands: op groote schaal in Indië, op kleinere in Europeesche oorlogen. En de oorlog in Transvaal bewijst, dat een beroep op den weldadigheidszin van het Nederlandsche volk nog altijd schitterende resultaten kan geven.

Maar, ik behoef het hier wel niet nader te motiveren, iets geheel anders is het tijdig verleenen van voldoende hulp bij een oorlog *in eigen land*. Dan is er geen tijd meer tot voorbereiden, dan moet alleen worden uitgevoerd, wat gedurende den vrede in détails was geregeld.

Of voor zulk eene deugdelijke voorbereiding de belangstelling van het Nederlandsche volk in het Roode Kruis op dit oogenblik voldoende mag genoemd worden, valt ten zeerste te betwijfelen.

De oorzaak van de geringe belangstelling moet in verschillende omstandigheden gezocht worden. In de eerste plaats zeker in den langdurigen vrede. Maar niet minder in het ontbreken van den persoonlijken dienstplicht. Verder moet m. i. van grooten invloed geweest zijn, dat er *in vredetijd* geen overleg bestond omtrent te nemen maatregelen bij mobilisatie, tusschen het legerbestuur en het Roode Kruis. De letter van het Koninklijk Besluit van oprichting leidde daartoe: Daarin werd

n.l. bepaald: „*In tijd van oorlog* treedt het Hoofd-Comité met onze Ministers van Oorlog en van Marine in overleg over de meest doelmatige aanwending van de hulpmiddelen der Vereeniging.” Door deze beperking van het overleg tot den oorlogstijd, kon men eigenlijk vooraf geen vast mobilisatie-plan maken, en bleef het verzamelen van materieel en het opleiden van verpleegpersoneel het algemeen wachtwoord voor de afdeelingen.

Door het Koninklijk Besluit van 6 November 1895 is deze toestand anders geworden. In de plaats van het »overleg in tijd van oorlog” treedt: eene aansluiting bij den geneeskundigen dienst der land- en zee-macht, die reeds in tijd van vrede zooveel mogelijk wordt voorbereid en geregeld. Tot dit doel wordt o. a. bepaald, dat de Inspecteurs van den geneeskundigen dienst ambtshalve leden van het hoofd-comité zijn; dat zij de gewenschte inlichtingen verstrekken over de organisatie en andere aangelegenheden betreffende de strijdkrachten en den geneeskundigen dienst; dat zij bij het voorbereiden en nemen van maatregelen tot aansluiting optreden als vertegenwoordigers van de Regeering; dat zij bevoegd zijn, om het hoofd-comité op de hoogte te brengen van het materieel, waarover de militaire geneeskundige dienst in oorlogstijd beschikt.

Deze bepalingen maken het mogelijk voor het Hoofd-Comité van het Roode Kruis, om te geraken tot een mobilisatieplan, waardoor aan het leger tijdig die hulp wordt geboden, waaraan het behoefte zal hebben. Statistiek en krijgsgeschiedenis kunnen *de mate* der behoefte vrij nauwkeurig bepalen. Met dat beeld voor oogen zijn stappen mogelijk en denkbaar bij diacossen-huizen, katholieke orden, tehuizen voor pleegzusters, studenten-corpsen enz., om op die wijze te geraken tot beschikking over een talrijk geoefend personeel in tijd van oorlog. En de plaatselijke Comités nemen voor een goed deel de zorg voor materieel en geld op zich.

Maar deze mogelijkheid bestaat slechts onder éene voorwaarde: en wel deze, dat het doenlijk zal blijken, de flauwe belangstelling voor de zaak weer op te wekken, vóór dat oorlogsgevaar dreigt.

Dat dit overleg in tijd van vrede tot zeer belangrijke resultaten kan leiden, ziet men ook in Frankrijk en Italië. Zoo stelde gedurende de groote manoeuvres in Frankrijk in September 1894 het Comité van de stad Chateaudun een veldhospitaal met 25 bedden op, geheel uitgerust. Twee wagens, voor ziekenvervoer ingericht, reden de gewonden naar het militair hospitaal. In October 1893 richtte het Comité te Reims een spoorweghospitaal in, dat gedurende de manoeuvre in functie bleef. In Juni 1894 werd door het Comité te Reims met negen naburige comités te zamen, eene oefening gehouden in het snel te water evacueeren van een lazaret met 50 patienten. Bij deze gelegenheid waren 360 personen in functie, daaronder 200 ziekendragers, die de zieken op 14 wagens naar de boot brachten. Dit vaartuig, van ligplaatsen voorzien, voer een eind door het Seine-Marne-kanaal, en werd in een spoedig geïmproviseerd hulp-lazaret ontladen.

In Italië hetzelfde: In 1891 vertrokken twee berglazaretten, elk van 50 bedden, van Florence en Verona naar de naburige Appenijnen en werden daar in San Marcello en Chiesa Nuova opgesteld, met behulp van op muilezels medegevoerd materieel. In hetzelfde jaar had eene oefening plaats op het Lago Maggiore. Drie vaartuigen van verschillend type, waarvan het eene als soldaten-lazaret, het tweede als officiers-hospitaal en tegelijk administratie-lokaal, het derde als keuken en apotheek dienst moest doen, vormden een drijvend hospitaal, dat een week lang in werking bleef, en op de Po en de kanalen tot Pavia, en terug naar Piacenza voer. In 1894 zond het Italiaansche Roode Kruis op het meer Como eene vloot van 10 groote barken, waarvan er zeven als ziekenverblijven ingericht waren, en daarenboven de woningen voor het personeel der apotheek, een postkantoor en een administratielokaal leverden. Zulk een vloot kon 214 verwonde manschappen en 16 officieren vervoeren. Voor de bediening waren 48 man en voor het geleide daarenboven 20 roeiers noodig. 1)

1) v. Strantz l. c.

Eene beschouwing van den toestand in ons land doet hopen, dat het *personeel* voor oorlogstijd wel te vinden zal zijn.

Om met de *geneesheeren* te beginnen: aan deze was gewoonlijk geen gebrek; in 1870 boden zich 100 Hollandsche medici aan; hun aantal is sedert dien tijd veel grooter geworden. Daarenboven maakt een oorlog in eigen klein land de bezwaren in dit opzicht veel geringer, daar vele geneeskundige hulp kan geboden worden in de woonplaatsen der medici zelve.

Wat het verpleegpersoneel betreft, — in de laatste 25 jaren heeft in de ziekenverpleging een totale ommekeer plaats gegrepen. Ik geloof daarom met grond te kunnen vertrouwen, dat tenminste het aantal beschikbare geestelijke en wereldlijke *ziekenverpleegsters* voor oorlogstijd voldoende is. Sedert in 1879 door de Noord-Hollandsche Vereeniging »het Witte Kruis» het eerste diploma voor ziekenverpleging uitgereikt werd, is de ziekenverpleging een zeer gewild beroep geworden. Ruim 800 verpleegsters in ons land zijn in het bezit van één of meer diploma's. De volkstelling van 1889 gaf een aantal van 1300 mannen en 1502 vrouwen op, die de ziekenverpleging tot hun levensdoel kozen; en dit aantal is sedert dat jaar aanmerkelijk toegenomen. 1)

Wat moeilijker zal vallen, is het verkrijgen van het noodig aantal *gedelegeerden*, gemachtigden van het Roode Kruis, belast met het beheer van eenig onderdeel. Den grooten steun, dien bijv. Duitschland daarbij van zijne ridderorden heeft, moeten wij ontberen. Maar, zou het niet mogelijk zijn, onder de niet-dienstplichtige studenten het gewenschte personeel te vinden, op het voetspoor van hetgeen men aan de Deutsche universiteiten ziet?

En het *mindere mannelijk personeel*? Het zal zich, door werkgebrek gedwongen, in oorlogstijd in grooten getale aanbieden, maar dan zal het te laat zijn, om het kaf van het koren te scheiden. Eene schrede voorwaarts zal ten minste gedaan zijn, wanneer de groote steden van Nederland het voorbeeld van vele Europeesche zustersteden gaan volgen, en deugdelijke in-

1) Jonkv. J. de Bosch Kemper in den Catalogus der historisch-geneeskundige Tentoonstelling te Arnhem. 1899.

richtingen in het leven roepen voor eerste hulp bij ongelukken, voor ziekenvervoer enz. 1) Dat kan niet lang meer uitblijven, en daarmee zou tenminste een kern van deugdelijk personeel gevormd zijn, waaraan zich anderen kunnen aansluiten.

Als voorbeeld wijs ik op de »Wiener freiwillige Rettungsgesellschaft.» Deze vereeniging is door den bekenden von Mundy opgericht in 1881, den dag na den brand in het Ring-Theater. Zij heeft ten doel: 1° geneeskundige hulp te verleen en bij plotselinge ongevallen, bij branden, spoorwegongelukken enz., 2° het oprichten van vliegende ambulancen bij branden, groote feesten, volksverzamelingen, 3° het samenstellen van eene vrijwillige brandweer, 4° het verleen en van hulp bij ongelukken op het water.

In tijd van oorlog heeft de Vereeniging de verplichting op zich genomen: 1°. Tot de oprichting en geneeskundige verzorging van een »Krankenhaltstation» aan een van de spoorwegstations, voor 216 zieken of gewonden, in 15 bewegelijke barakken. 2°. Tot het leveren van het noodige geoefende personeel voor het in- en uitladen van spoorwegwaggons of scheepsambulancen, en tot het geleiden van alle ziekentransporten door Weenen en naar de omliggende plaatsen, 3°. Tot het beschikbaar stellen van een eigen stel materieel voor transport per tramweg, en wel voor 208 man, zijnde het aantal gewonden, door twee hospitaaltreinen aan te voeren, 4°. tot het gereedhouden van keukenwagens, die zoowel op straat als langs spoorwegen dienst kunnen doen, 5°. tot het afstaan van al haar rollend materieel, ook dat voor besmettelijke ziekten, voor vervoer in de stad, 6°. tot hulp bij in- en uitladen bij hoogen waterstand, 7°. tot het leveren van permanente brandwachten bij geïmproviseerde barakken en tenthospitalen.

Maar, al kan men op tamelijk goede gronden aannemen, dat het personeel voor eigen oorlog te vinden is, tusschen dezen staat van zaken en eene volledige voorbereiding is nog een

1) Zie o. a. Meyer. Sanitäre Einrichtungen in London. Braunschweig 1898. Meyer. Krankentransportstationen in europäischen Grosstädten. Berl. klin. Wochenschrift 1898 n°. 44. De „Jahresberichte der Wiener freiwilligen Rettungsgesellschaft,“ enz.

grootte afstand. Dezen afstand te overbruggen, ik zeide het reeds, is alleen mogelijk, wanneer de belangstelling in het Roode Kruis opnieuw wordt opgewekt. Misschien is thans de tijd daartoe gunstig: de Transvaalbeweging heeft weder leven geblazen in de Comités. Men houde ze wakker! En is het daartoe noodig, nieuwe wegen in te slaan, men aarzele niet.

Naar mijne meening is de zwakke zijde van ons Roode Kruis geweest, dat de afdeelingen in den regel geene nauwere aansluiting hebben gevonden aan het volk en zijne nooden. Daar waar dit gelukte, heeft men zich in grooten bloei kunnen verheugen, getuige het Russische Roode Kruis, misschien het machtigste ter wereld. Wijkverpleging, ziekenbezoek, zorg voor verwaarloosde kinderen, hulp aan armen, zieken, kraamvrouwen, inrichten van magazijnen van hulpmiddelen bij de verpleging van zieken, al deze zaken en nog vele meer zijn geschikt, om met het doel van het Roode Kruis gecombineerd te worden.

Ik zeide, waar dit geschiedde, heerschte voorspoed. Daarom zijn ook bij ons de Vrouwen-Vereenigingen van het Roode Kruis aan de malaise ontsnapt, en verspreiden nog grooten zogen in haren kring. En daarom is m. i. het Nederlandsche Roode Kruis weder tot bloei te krijgen, wanneer de *Nederlandsche vrouw* er zich over ontfermt. Zij, de draagster der dienende liefde, moet de zaak ter hand nemen; niet als op zich zelf staanden arbeid, zelfs niet als hoofdzaak, maar naast een ander werk van barmhartigheid.

Eerst dan zal het Roode Kruis worden, wat het moet zijn: niet alleen *bereid*, maar ook *gereed* in het oogenblik van gevaar.

En dan zullen wij de schande niet behoeven te beleven, dat het Nederlandsche volk, zoo trotsch op zijn liefdadigheidszin, zoo hoog geprezen wegens zijne vrijgevigheid bij het lijden van andere volken, *te laat* zou komen, wanneer een plotselinge krijg *eigen land* bedreigde!

Deze rede wordt herhaaldelijk toegejuicht.

De VOORZITTER: verlangt een der aanwezigen het woord naar aanleiding van het gesprokene, hetzij om daaraan nog

iets toe te voegen, hetzij om nog over het eene of andere punt nadere toelichting te vragen?

De heer A. C. P. PARÉ. Het is niet om eenige opmerking te maken, Mijnheer de Voorzitter, dat ik het woord heb gevraagd. Ik wensch alleen te zeggen, dat de belangrijke voordracht, die wij zoo even gehoord hebben, zeker het meeste doel zal treffen, indien zij met het oog op de tegenwoordige tijdsomstandigheden op de een of andere wijze algemeen werd verspreid. Daardoor toch zal men zeker het beste medewerken om de belangstelling in het Roode Kruis en de organisatie der vrijwillige ziekenverpleging in tijd van vrede nog meer op te wekken.

(Toewijdingen).

De VOORZITTER: Wanneer niemand meer het woord verlangt, vergun mij dan M. H., uit U aller naam den spreker hartelijk dank te zeggen voor zijne degelijke en heldere uiteenzetting zoo van de noodzakelijkheid eener herziening van de Conventie van Genève, als van het groote gewicht, dat aan een deugdelijke organisatie der vrijwillige ziekenverpleging voor tijden van oorlog moet worden toegekend. Ik ben zeker van U aller instemming, als ik hem toewensch, dat zijn hier gesproken woorden weerklink mogen vinden, ook buiten onze Vereeniging en zodoende er toe zullen bijdragen, dat de Vereeniging het Roode Kruis in ons vaderland niet alleen weder tot meerderen bloei gerake, doch ook eene organisatie verkrijge, die waarborgen schenkt, dat zij, als Nederland onverhoopt in een oorlog mocht worden gewikkeld, van den aanvang af hare zegenrijke werkzaamheid in de ruimste mate zal kunnen ontwikkelen. Mocht het door den heer Paré aangegeven denkbeeld practisch uitvoerbaar blijken, dan zou de vervulling van dezen wensch daardoor zeker krachtig worden bevorderd. Gaarne geef ik dus ook de toezegging, dat deze zaak in de eerstvolgende bestuursvergadering ernstig zal worden overwogen. Intusschen vermeen ik, dat in de bedoelde richting reeds veel kan worden gedaan door elk der leden van de

Vereeniging, individueel, door eenvoudig het Verslag dezer Vergadering, zoodra het gedrukt zal zijn, ter lezing te geven aan vrienden en bekenden, aan echtgenooten en zusters. Vooral ook aan de laatsten, want terecht is door den spreker met nadruk gewezen op de groote kracht, die van de vrouw kan en moet uitgaan, wil het Roode Kruis werkelijk worden, wat het behoort te zijn.

M. H., tot tweemalen toe heeft de spreker ons heden avond herinnerd aan de huidige gebeurtenissen in Zuid-Afrika. Is het U daarbij gegaan als mij, dan heeft die herinnering onwillekeurig Uw gedachten een oogenblik doen afdwalen naar de eerste Nederlandsche ambulance van het Roode Kruis, die vermoedelijk juist omstreeks dezen tijd Delagoa-baai zal bereiken, en naar de overigen, ook van andere natiën, die daarheen reeds de reis hebben aanvaard, of spoedig zullen aanvaarden. Ik meen dan ook deze bijeenkomst, die voor een goed deel gewijd was aan de bespreking van de vrijwillige verpleging van zieken en gewonden in tijden van oorlog, niet beter te kunnen besluiten, dan met een warme hulde aan de moedige mannen en vrouwen, die zich tot taak hebben gesteld, op het gindsche oorlogstooneel zooveel doenlijk het leed van den krijg te verzachten, en met den wensch, dat zegen moge rusten op hun schoon en edel streven.

(Algemeene toejuiching.)

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.